

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY

Bakalářská práce

Veronika Macková

Šachy do škol: teoretická a praktická příprava učitelů
Chess in schools: theoretical and practical training for teachers

Praha 2021

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.

Poděkování

Na tomto místě chci velmi poděkovat paní doc. PhDr. Haně Kasíkové, CSc. za vedení této práce, cenné připomínky a trpělivý přístup. Také děkuji všem respondentům dotazníkového šetření, a rodině za podporu při psaní práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 4. 2021

Veronika Macková

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem výuky šachů ve školách. Je vysvětleno základní pojetí šachu jako hry, jsou nastíněny souvislosti šachové hry se školní výukou, uvedeny příklady dobré praxe šachů jako vyučovací metody v zahraničí. Poté se teoretická část práce zabývá projektem Šachy do škol a jeho fungováním v českých školách, jsou analyzovány dostupné materiály pro pedagogy. Empirická část práce se zabývá otázkou, kdo jsou pedagogové projektu Šachy do škol a jaké metody k výuce používají. Ke zkoumání otázky bylo využito dotazníkového šetření, tento kvantitativní výzkum je vyhodnocen v závěru práce.

Klíčová slova: didaktika, hra, příprava pedagogů, šachy, Šachy do škol

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the topic of teaching chess in schools. The basic concept of chess as a game is explained, the connections between chess game and school teaching are outlined, and examples of good chess practice as a teaching method abroad are given. Then the theoretical part of the thesis deals with the project Chess to schools and its functioning in Czech schools, the available materials for teachers are analyzed. The empirical part of the thesis deals with the question of who the teachers of the Chess to Schools project are, and what methods they use for teaching. A questionnaire survey was used to examine the question, this quantitative research is evaluated at the end of the work.

Keywords: chess, Chess for schools, didactics, game, teacher training

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. ŠACHY.....	9
1.1 STRUČNÁ HISTORIE ŠACHŮ	9
1.2 ŠACHY MEZI SPORTEM A HROU	10
2. ŠACHY, VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ.....	12
2.1 ŠACHY A OSOBNOSTNÍ ROZVOJ.....	12
2.2 ŠACHY A KRITICKÉ MYŠLENÍ.....	13
3. VÝUKA ŠACHŮ NA ŠKOLÁCH.....	14
3.1 PROJEKTY ŠACHOVÉ VÝUKY NA ŠKOLÁCH VE SVĚTĚ.....	14
3.2 ŠACHY DO ŠKOL V RŮZNÝCH ČLENSKÝCH STÁTECH EU	14
3.2.1 Šachy na francouzských školách	15
3.2.2 Šachy na španělských školách.....	15
3.2.3 Šachy na švédských školách	16
3.2.4 Šachy v dalších členských zemích EU.....	16
4. ŠACHY DO ŠKOL: ČESKÝ PROJEKT VE SPOLUPRÁCI S MŠMT.....	17
4.1 PODMÍNKY ÚČASTI V PROJEKTU ŠACHY DO ŠKOL	17
4.2 DATA O ŠKOLÁCH ZAPOJENÝCH DO PROJEKTU ŠACHY DO ŠKOL	17
4.3 ŠACHY DO ŠKOL A ŠACHOVÉ SOUTĚŽE.....	18
4.4 ŠACHY V RÁMCOVÉM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU (RVP).....	18
4.4.1 Kompetence v průřezových tématech	19
4.4.2 Kompetence v předmětu Matematika	20
4.4.3 Kompetence v předmětu český jazyk.....	22
4.5 KRITIKA PROGRAMU ŠACHY DO ŠKOL.....	23
5. KDO JE UČITEL ŠACHU A CO BY MĚL UMĚT	25
5.1 PŘÍPRAVA UČITELE ŠACHU	25
5.2 „TEST TRENÉRŮ“ – ONLINE ROZHRANÍ PRO ZÁJEMCE O TRÉNINK ŠACHU	27
5.3 VZTAH PEDAGOGICKÉ PSYCHOLOGIE A ŠACHU	27
6. DIDAKTIKA ŠACHU	29
6.1 VZTAH DIDAKTIKY ŠACHU K OBECNÉ DIDAKTICE	29
6.2 DOSTUPNÉ PUBLIKACE V ČESKÉM JAZYCE.....	29
6.3 VYBRANÉ PUBLIKACE V ANGLICKÉM JAZYCE	30

6.4	POČÍTAČOVÉ PROSTŘEDÍ – PROGRAMY A INTERNETOVÉ STRÁNKY	31
6.5	METODY VÝUKY	32
6.6	DIDAKTICKÉ ZÁSADY	34
6.7	HODNOCENÍ.....	36
6.8	SHRNUTÍ	36
7.	EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE.....	37
7.1	STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	37
7.2	VYMEZENÍ OBJEKTU VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	37
7.3	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	38
7.3.1	<i>Kdo jsou pedagogové šachu?</i>	39
7.3.2	<i>Praktická a teoretická příprava šachových pedagogů</i>	49
7.4	HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ A DISKUZE VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKU.....	54
	ZÁVĚR.....	56
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	57
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	65

ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje tématu výuka šachu na školách a projektu Šachy do škol. Výběr tématu je ovlivněn zájmem věnovat pozornost propojení školního vzdělávání s hraním šachu, jakožto hry mající potenciál všestranně rozvíjet myšlení bez ohledu na věk, kdy se se studiem šachu začíná. Cílem práce je shrnout důvody, proč šachy na školách učit a zároveň uvést příklady dobré praxe ze zahraničí. V empirické části pak zjistit, jaké didaktické materiály využívají čeští pedagogové v rámci projektu šachy do škol. Odbornými zdroji k vypracování v teoretické části práce jsou publikace zabývající se výukou v šachu a dále internetové zdroje věnující se šachové tematice.

V první kapitole je stručně představena historie šachu jako hry a je uvedena definice v šachu na pomezí mezi hrou a sportem. Druhá kapitola je zaměřena na prolínání v šachu a vzdělávání, jsou analyzovány výzkumy, které se zabývají vlivem šachu na školní úspěšnost dětí. Třetí kapitola práce mapuje formy výuky šachu na školách ve světě, i v rámci členských států Evropské unie.

Čtvrtá kapitola představuje český projekt *Šachy do škol*, zkoumá, jak je výuka šachu teoreticky integrována do rámcových vzdělávacích programů, zmiňuje možné přínosy a nevýhody projektu.

Pátá kapitola se pak zabývá tím, kdo je šachový pedagog a jak se může na výuku v českém prostředí připravovat. Navazující šestá kapitola teoretické části práce se zabývá didaktikou šachu a dostupnými výukovými materiály, ať už tištěnými, nebo elektronickými. Vybrané materiály jsou didakticky rozebírány, a je poukázáno na aplikaci obecných metod výuky a didaktických zásad.

Výzkumná část práce si pokládá za cíl zjistit, kdo jsou pedagogové šachu, a jak se na výuku připravují, a využívá metody dotazníkového šetření.

1. ŠACHY

Šachy jsou považovány za jednu z nejstarších deskových her na světě, která je spíš než pouhou deskovou hrou kulturním fenoménem. Jedná se o hru přístupnou hráčům všech věkových kategorií, která nemá žádné jazykové či kulturní bariéry, a ne náhodou je jedním z hesel mezinárodní šachové federace (FIDE) latinské „Gens una sumus“, jsme jedna rodina.

1.1 Stručná historie šachů

Ačkoli přesné datum vzniku neznáme, odhaduje se vznik šachové hry na období mezi 2. a 5. stoletím našeho letopočtu. K ustálení prvních pravidel nového herního systému došlo patrně v Indii, kde se vznik odkazuje na mnohé legendy, často související s potřebou vládců přehrávat vojenské strategie „nanečisto“, později byly spojovány šachy se cvičením vojáků kasty Kšátrijů – válečníků.¹ Z Indie se hra přesunula do Persie, kde se k šachové hře údajně vyjadřoval i panovník Ardaršír I., zakladatel Sásánovské říše a označoval ji za jeden z výchovných prostředků budoucím vládcům, o čemž se dochovala zmínka v Knize činů Ardašira, syna Pápakova“, a později je hra s názvem šatrandž zmíněna i ve Ferdausího eposu Šáhnáme.² Je však možné, že šachy tehdy byly hrou určenou pro čtyři hráče, místo dnešních dvou.³

V 7. století, po dobytí Persie Araby, se šachy přesunuly do Arabského světa, a na území chalífátu se v tzv. Zlatém období arabské vzdělanosti rozšířily společně se hrou *backamon* mezi širší obyvatelstvo. Mezi 9. a 11. stoletím našeho letopočtu pak dochází k šíření hry po Evropě, z Pyrenejského poloostrova na sever.⁴ Již ve 12. století vznikají první textové záznamy a miniatury, vysvětlující šachovou hru, které jsou nejčastěji spojovány se španělským panovníkem Alfonsem X. moudrým. K ustálení pravidel šachu tak, jak je známe dnes, došlo patrně v průběhu 16. století.⁵ V současné době se šachy těší široké popularitě, Mezinárodní šachová federace (Fédération Internationale des Échecs, FIDE) odhaduje, že je na světě až půl miliardy hráčů.⁶

¹ AVERBAKH Jurij, G. K. KASPAROV, and Inga GUREVICH. *A history of chess: from Chaturanga to the present day*. Milford, CT: Russell Enterprises, Inc, 2012, s. 18. ISBN-10: 1936490447.

² Tamtéž, s. 36.

³ Tamtéž, s. 24.

⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵ Tamtéž, s. 47.

⁶ How Many Chess Players Are There In The World? *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/article/view/how-many-chess-players-are-there-in-the-world>

1.2 Šachy mezi sportem a hrou

Debaty o tom, zda jsou šachy sportem či hrou, jsou již dlouhotrvající, a obě definice se na šachy vztahují. Ze své podstaty se jedná o deskovou hru, a za hru ji budu pro účel této práce považovat.

Definicí her, ať už filozofických nebo pedagogických, je více. Většinu z nich shrnuje Johan Huizinga v knize *Homo Ludens: O původu kultury ve hře*, kde definuje hru jako kulturní fenomén: jde o dobrovolnou činnost, mající význam, a cíl, jež lze najít ve hře samé.⁷

V Pedagogickém slovníku je hra definována jako jedna ze základních činností člověka, lišící se od práce a učení, mající často podobu sociální interakce se stanovenými pravidly.⁸ Šachy je možné také považovat za hru didaktickou podle Pedagogického slovníku. Šachy mohou být spontánní činností dětí, mající svá pravidla, vyžadující průběžné řízení a závěrečné vyhodnocení. Také pro šachy platí, že jejich „*Předností je stimulační náboj, zvyšuje zájem žáků o prováděné činnosti, podporuje spolupráci, soutěživost, nutí je zapojovat životní zkušenosti, využívat poznatky a dovednosti.*“⁹ Všechny tyto atributy jsou pro šachy obecně platné, jednotné označení šachu jako hry pro pedagogické účely však neexistuje.

Francouzský filozof Roger Caillois definuje 4 typy her. V této definici lze šachy zařadit do kategorie Soutěživá hra čili zápas (kombinující princip agón a ludus), kde mají na začátku všichni účastníci vyrovnané šance a jejich výhra, či prohra závisí na osobním výkonu, což platí i pro aktivity sportovní – tj. poskytuje na začátku všem hráčům stejnou šanci a vyžaduje osobní výkon či trénink.¹⁰ To však přirozeně platí i pro další regulované hry a sporty, nejen pro šachy.

Definice sportu se s hrou částečně prolínají. Šachy sice nejsou ve své podstatě fyzickou aktivitou, nicméně pro ně platí všechny další atributy sportu: herní charakter, pevná pravidla a zásady fair-play, organizovanost sportovních federací na mezinárodní úrovni a diferenciací rolí (trenér, amatér, profesionál aj.), stejně jako hodnotový náboj.¹¹ Je v této souvislosti důležité zmínit, že Mezinárodní olympijská komise uznala již v roce 1999 šachy jako sport,

⁷ HUIZINGA, Johan. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Překlad Jaroslav Vácha. Vyd. 2., V edici Studie 1. Praha: Dauphin, 2000, s. 7. Studie; 12. ISBN 80-7272-020-1.

⁸ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 92-93. ISBN 80-7178-772-8.

⁹ TAMTÉŽ, s. 51-52.

¹⁰ Hra. *Npi: Metodický portál RVP.cz* [online]. 2011 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/H/Hra a

CAILLOIS, Roger. *Hry a lidé: maska a závrať*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998, s. 58. ISBN 80-902482-2-5.

¹¹ LINHART, Jiří a Vladimír ČECHÁK. Sport. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sport>.

a Mezinárodní šachová federace (Fédération internationale des échecs, FIDE) se pokouší šachy zahrnout do programu Olympijských her 2024 v Paříži.¹²

¹² Chess makes move for inclusion at 2024 Paris Olympics. *Reuters* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-chess-olympics-idUSKCN1Q12N4>

2. ŠACHY, VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ

Šachová hra je dle výzkumů nástrojem pro zlepšování dovedností. Nejčastěji jsou šachy spojovány s rozvojem matematického myšlení a čtenářské gramotnosti, čemuž bude věnován prostor v dalších kapitolách. Mimo zlepšení v jednotlivých předmětech nabízí hraní šachů také prostředky k rozvoji osobnosti.

2.1 Šachy a osobnostní rozvoj

Šachový svaz České republiky mezi výhody, které přináší dětem hraní šachu, zařazuje například rozvoj následujících dovedností: pečlivé pozorování, schopnost vizualizace za využití abstraktního myšlení, soustředění, hledání výhod a nevýhod různých variant, které se můžou stát, analyzování situací pomocí konkrétních i abstraktních myšlenkových operací, plánování a hledání nových možností. Žádná z těchto dovedností není výlučně zlepšována pouze hraním a studiem šachu, avšak všechny jsou jejich součástí. Díky tomu žáci rozvíjejí své kritické myšlení, lépe řeší problémy a myslí nezávisle. V neposlední řadě se děti učí přijímat důsledky svých rozhodnutí a činů.¹³

Podle výzkumu Petera Dauvergneho z univerzity v Sydney šachy patří mezi efektivní vzdělávací nástroje, jejichž výhodou je v počátcích nenáročnost pochopení pravidel. Autor formuluje myšlenku, že šachy mohou zlepšit soustředění, trpělivost, kreativitu, intuici a paměť, stejně jako schopnost indukčního myšlení. Šachy pomáhají budovat individuální přátelství, soutěživého ducha, chápání pravidel fair play. Zároveň poskytují prostor k budování pozitivního sociálního prostředí. Dauvergne zdůrazňuje, že šachy mohou pomáhat rozvíjet dovednosti kritické pro 21. století, tj. schopnost syntézy informací. Kvůli globalizaci a neustálému přístupu k obrovskému množství informací je důležité umět si rychle a kriticky zhodnotit přijímané informace, které stojí za zapamatování. Šachy se pak podle Dauvergneho stávají vhodným nástrojem k rozvoji dětského myšlení, protože nabízejí nekonečnou zásobu neustále se proměňujících problémů, k jejichž řešení lze dojít výběrem více správných možností. Hráči se musí naučit rozhodovat, i když je odpověď nejednoznačná nebo obtížná. Dále autor argumentuje, že je nutné kriticky posuzovat nové situace při uplatňování obecně platných zásad, než se spoléhat na „absorbování“ velkého počtu možností.¹⁴

¹³ Přínos šachů pro děti. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/prinos-sachu-pro-deti/>

¹⁴ The Benefits of Chess in Education Examples of Research and Papers on Chess and Education. Examples of Research and Papers on Chess and Education. *KASPAROV* [online]. 2018, s. 14-15. [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: http://www.academiadesah.ro/wp-content/uploads/2016/08/research_kcfe.pdf

Také metaanalýza psychologie šachu, souhrn výsledků výzkumů zabývajících se vztahem kognitivní psychologie a šachu Pertii Saariluomy z Univerzity v Helsinkách poukazuje na to, že šachisté musí zpracovávat informace a udržovat pozornost dlouhou dobu, protože chvilková nepozornost by je mohla velmi rychle připravit o mnoho hodin budovaný výsledek. Dále je zdůrazněna schopnost aktivní vizualizace, či schopnost vzpomenout si na již dříve viděné a zažité struktury a šablony.¹⁵

2.2 Šachy a kritické myšlení

Tyto závěry byly podpořeny pedagogickým výzkumem univerzit v Alabamě a Tennessee ze začátku roku 2019 zkoumající vliv hraní šachů na rozvoj myšlení žáků základních škol. V průběhu 4 let byly ve vybraných školách, které neměly dříve v nabídce výuku šachů, implementovány 1-2 hodiny povinné šachové instruktáže, postupně v 2.-11. ročníku ekvivalentu české základní a střední školy. Žáci pak dostali standardizovaný Cornellův test kritického myšlení (The Cornell Critical Thinking Test), který měřil induktivní myšlení, pozorovací schopnosti (tj. rozpoznání fakt a smysluplných struktur a šablon), důvěru vůči předkládaným informacím, deduktivní myšlení a schopnost tvorby předpokladů a hypotéz.¹⁶ Výsledkem studie bylo, že žáci ve skupinách s výukou šachu měli lepší výsledky v induktivním a deduktivním myšlení, než měla skupina kontrolní, bez výuky šachu. U tvorby předpokladů a hypotéz, stejně jako důvěry vůči informacím, však výsledky zůstaly pro obě skupiny stejné. Taktéž bylo zjištěno, že se větší rozdíly ve výsledcích objevují u mladších dětí.¹⁷

Často je vzpomínán také venezuelský projekt „Learning to Think“ (Učit se myslet) z let 1979-1983, který proškolil přes 100 000 učitelů k výuce kritického myšlení a zahrnoval vzorek 4 266 studentů ekvivalentu české 5. třídy základní školy. Autoři projektu dospěli k závěru, že pokud jsou šachy součástí výuky, mohou vést ke zvýšení IQ ve standardizovaných testech, a to u chlapců i dívek, nezávisle na jejich socioekonomickém zázemí.¹⁸

¹⁵ SAARILUOMA, Pertti. Chess and content-oriented psychology of thinking. *Psicologica*. 2001, 22(001), 143-164.

¹⁶ Cornell Critical Thinking Test Guide. *Tests.com* [online]. ©2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.tests.com/Cornell-Critical-Thinking-Testing>.

¹⁷ CHITIYO, George et al. Teaching with Chess: Exploring the Relationship between Chess and Student Learning Outcomes. *University of Alabama* [online]. 2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://chessinschools.us/wp-content/uploads/2019/01/ACIS-Years-1-3-Report-01-08-19.pdf>

¹⁸ BELVA, Frédéric. Pourquoi le jeu d'échecs dans les écoles ? *F.E.F.B.* [online]. 2014, s. 9. [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: [https://espritlogique.com/files/Bienfaits%20pratique/Pourquoi%20les%20C3%A9checs%20\[12948\].pdf](https://espritlogique.com/files/Bienfaits%20pratique/Pourquoi%20les%20C3%A9checs%20[12948].pdf)

3. VÝUKA ŠACHŮ NA ŠKOLÁCH

Projekty zabývající se výukou v šachu na školách se objevují čím dál tím častěji po celém světě. Velkou tradici má výuka šachu ve školách například ve Spojených státech amerických.¹⁹

3.1 Projekty šachové výuky na školách ve světě

V roce 2011 byla v Arménii zavedena povinná výuka této deskové hry na všech školách prvního stupně ve dvouhodinové týdenní časové dotaci. Právě příklad Arménie jakožto země zavádějící šachy do škol je velmi důležitý. Tato zakavkazská republika, s pouhými třemi miliony obyvatel, je totiž jednou ze zemí s velmi vysokým počtem velmistrů, jejíž národní tým se pravidelně umísťuje na medailových příčkách vrcholných mezinárodních soutěží.²⁰ Šachoví velmistři, jako například Tigran Petrosjan nebo Levon Aronian, jsou národními celebritami.²¹ Arménský šachový svaz vysvětluje, že šachy jsou ve školách povinné kvůli rozvíjení osobnosti žáků, nikoli pro vyhledávání nových talentů, že hra šachu u dětí pomáhá rozvíjet pocit zodpovědnosti a seberegulace. Mezi další pozitiva patří také rozvíjení logického myšlení a schopnosti improvizace, zároveň k tomu však dochází hravou formou.

3.2 Šachy do škol v různých členských státech EU

Evropská unie v roce 2011 vydala dokument týkající se benefitů výuky šachu v rámci školních osnov a odkazuje na některé země, které zavedly povinné lekce šachu jako součást vzdělávacích plánů. V Evropské unii je každý stát zodpovědný za vlastní organizaci vzdělávacích systémů a výukových obsahů, projekt šachové výuky ve školách je proto implementován v různých členských státech odlišnými postupy, časté je také zapojení národních šachových svazů. Celkové statistiky ohledně žáků, kteří se takto šachové výuky zúčastní, jsou však poměrně nespolehlivé. Hlavním problémem implementace šachu do škol je nedostatek kvalifikovaných učitelů, nízký zájem ze strany ministerstev školství nebo šachových federací, nedostatečná alokace příslušných finančních zdrojů.²²

¹⁹ Chess in Schools. *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/article/view/chess-in-schools>

²⁰ FIDE Country Top chess players. *FIDE Ratings and Statistics* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://ratings.fide.com/topfed.phtml?tops=0&ina=2&country=ARM>

²¹ Armenia makes chess compulsory in schools. *The Guardian*. [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/15/armenia-chess-compulsory-schools>

²² RAGONNAUD, Guillaume. Chess teaching in schools in European Union. *Library Briefing: Library of the European Parliament* [online]. 2011 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné

3.2.1 Šachy na francouzských školách

Ve Francii byl projekt šachů ve školách od roku 2011 zaveden jako jeden z prostředků k rozšiřování matematické gramotnosti, s důrazem na rozvoj sociálně znevýhodněných žáků.²³ V témže roce proto francouzské Ministerstvo školství zahájilo partnerství s francouzskou šachovou federací (La Fédération Française des Échecs, FFE), přičemž jedním ze styčných bodů je právě společná příprava kvalifikovaných pedagogů, skrz specializovaná školení a pečlivý rozvoj pedagogické metodologie. Podobně jako český projekt nabízí pomoc s materiálním vybavením nebo organizací šachových soutěží.²⁴ Z materiálu EU vyplývá například to, že na Korsice se 10 až 15 % žáků, kteří navštěvovali šachové kroužky, stalo členy místních šachových klubů, což značí hlubší zájem dětí o šachy a touhu po dalším rozvoji mimo školní prostředí.²⁵

3.2.2 Šachy na španělských školách

Ve Španělsku byl program šachu ve školách spuštěn v roce 2007 a cílem bylo nejen rozvíjet logické myšlení, paměť a soustředění, ale také umožňovat skrz hru integraci imigrantů a bojovat proti diskriminaci a rasismu. Žáci navštěvovali zhruba jednu hodinu v šachu týdně, avšak v čase po vyučování. V roce 2010 pak bylo odhadováno, že šachy se učí zhruba v 100 školách po celém Španělsku, ať už povinně nebo jako volitelný předmět či kroužek.²⁶ O pět let později byl v parlamentu schválen návrh implementace šachu do španělského kurikula, ve spolupráci se Španělskou šachovou federací (Federación Española de Ajedrez, FEDA), za zdůraznění historického faktu, že se hra právě ze Španělska rozšiřovala dále do Evropy. Avšak zavádění předmětů zůstává v kompetenci jednotlivých autonomních oblastí Španělska.²⁷

z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI\(2011\)110223_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI(2011)110223_REV1_EN.pdf)

²³ Tamtéž.

²⁴ RUHLMANN, Dominique. Formation des enseignants à l'animation d'un atelier d'échecs. *Scolaires* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://scolaires.ffechecs.fr/IMG/pdf/formation_enseignants-2.pdf

²⁵ RAGONNAUD, Guillaume. Chess teaching in schools in European Union. *Library Briefing: Library of the European Parliament* [online]. 2011 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI\(2011\)110223_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI(2011)110223_REV1_EN.pdf)

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Chess to be taught in Spanish schools. *TheLocal* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.thelocal.es/20150212/chess-set-to-become-school-subject-in-spain/>

3.2.3 Šachy na švédských školách

Ve švédském Lundu byl v roce 2009 zaveden pilotní projekt pro děti mezi 6 a 12 lety. Starší děti měly hodiny šachů v rámci své povinné školní docházky, mladší jako volitelný kroužek.²⁸ Také Švédsko má dlouhou tradici v organizování turnajů pro žáky základních škol, systém tzv. Schack4an, turnaje mezi školami pro děti z prvního stupně. Systém bodování je nastaven tak, aby děti motivoval, používá se systém, kdy za výhru jsou 3 body, za remízu 2, a za prohru 1 bod. To má podle organizátorů pozitivní vliv na děti, nikdo nepřijde domů s „0 body“. Tím se turnaje liší od standardního bodování 1 bod za výhru, ½ bodu za remízu a 0 bodů za prohru. Další body mohou získat například za domácí úkoly či řešení problémových úloh. Body se pak sčítají na úrovních tříd, měst a krajů. Podle autorů projektu se ročně zapojí až 20 tisíc dětí.²⁹

3.2.4 Šachy v dalších členských zemích EU

V Německu nejsou šachy jako povinný předmět součástí kurikula a zůstávají předmětem volitelným, ale v některých školách mohou šachy nahradit jednu hodinu matematiky týdně.³⁰

Ve většině ostatních členských států jsou počty dětí účastnících se výuky šachu na školách poněkud problematické, neboť není ve statistikách určeno, zda se jedná o šachy jakožto povinný předmět, extrakurikulární aktivitu, nebo obojí. Zároveň je implementace šachu do škol pokládána pouze za jednu z dalších snah o vylepšení schopností a dovedností žáků, vedle dalších aktivit hudebního, výtvarného a jiného zaměření.³¹

²⁸ RAGONNAUD, Guillaume. Chess teaching in schools in European Union. *Library Briefing: Library of the European Parliament* [online]. 2011 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI\(2011\)110223_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI(2011)110223_REV1_EN.pdf)

²⁹ The most important player in a school chess tournament is the one who scores least! *Chessacademy* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné online z: http://iccs.chessacademy.am/uploads/images/The_most_important_player_in_a_school_chess_tournament_is_the_one_who_scores_least.pdf

³⁰ RAGONNAUD, Guillaume. Chess teaching in schools in European Union. *Library Briefing: Library of the European Parliament* [online]. 2011 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI\(2011\)110223_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI(2011)110223_REV1_EN.pdf)

³¹ Tamtéž.

4. ŠACHY DO ŠKOL: ČESKÝ PROJEKT VE SPOLUPRÁCI S MŠMT

V roce 2013 vzniká v České republice projekt Šachy do škol (ŠdŠ)³², jehož cílem je právě zavedení šachu do vyučování, a to primárně na základních školách. Projekt probíhá ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a je zaštitěn Šachovým svazem České republiky (ŠSČR).³³

4.1 Podmínky účasti v projektu Šachy do škol

Jakákoliv základní i střední škola si může podat přihlášku do projektu Šachy do škol, a může tak učinit na začátku každého pololetí. Přihlášené školy posléze získávají přístup do výukového šachového portálu, tištěným i online metodickým materiálům a cvičebnicím. Důležitou podmínkou pro průběh projektu je kvalifikovaný trenér, nebo učitel, který absolvoval kurz v šachu při svém studiu, nebo školení v projektu Šachu do škol. ŠSČR nabízí také studentům učitelských oborů na vysokých školách školení pro trenéry 4. třídy zdarma. ŠSČR nabízí také zapůjčení šachového materiálu: šachovnic, figurek a digitálních hodin. Dále je možné navázat spolupráci s krajskými koordinátory projektu, a obracet se na ně v případě potřeby metodologické či organizační pomoci. V případě, že jsou šachy vyučovacím předmětem nebo volnočasovou aktivitou, která je pro žáky nabízena ve škole bezúplatně, získávají školy příspěvek 3 000 Kč na učitele a jedno pololetí.³⁴

Povinností školy, zapojené do projektu, je vést kroužek pro minimálně deset dětí, ale může jich v odůvodněných případech být i méně. Takový kroužek by měl mít minimálně za pololetí odučeno minimálně 25 tréninkových jednotek, každá z nich o délce 45 minut. Povinností školy, zapojené do projektu Šachy do škol, je pak do konce června odeslat celorepublikovému manažerovi stručnou zprávu o průběhu výuky, posílají své náměty, co do budoucna změnit a připomínky k průběhu programu. Výuku může také na školách zajišťovat soukromá šachová škola.³⁵

4.2 Data o školách zapojených do projektu Šachy do škol

Z dat v informačních materiálech projektu Šachy do škol vyplývá, že se projektu k lednu 2019 oficiálně účastnilo za celou dobu konání projektu 156 škol, a bylo zapojeno přes 2 300 dětí, z čehož ve 14 školách jsou šachy vyučovány jako povinný nebo nepovinný

³² Šachy do škol. *Šachy do škol* [online]. ©2016 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.sachydoskol.cz/>

³³ O nás. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/>

³⁴ Jak se zapojit do projektu ŠdŠ. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/jak-se-zapojit/>

³⁵ Tamtéž.

předmět. V současné době je nejvíce škol zapojených do projektu v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji, kde se účastní 13, respektive 12 škol.³⁶

4.3 Šachy do škol a šachové soutěže

Šachy do škol nabízejí také pomoc s organizací přátelských zápasů ve školách i mezi školami. Mimo tyto zápasy se týmy šachistů z jedné školy mohou účastnit také mistrovských turnajů (postupových přeborů) škol na krajské a celorepublikové úrovni, které jsou již zaštitěny Komisí mládeže Šachového svazu. Jednotlivé přeborové soutěže jsou pořádány každý školní rok, a v jedné kategorii soutěží vždy všechny třídy 1., respektive 2. stupně základních škol (a odpovídající třídy víceletých gymnázií). Střední školy mají svou vlastní kategorii. Školní a okresní kola jsou nepovinná, postupují vždy dva nejlepší týmy z krajského kola do kola republikového, jehož finále se koná každý rok na přelomu března a dubna.³⁷ Mimo školní soutěže se pak hráči ze škol mohou účastnit také soutěží ŠSČR, nebo každoroční Olympiády dětí a mládeže, kde reprezentují městská či krajská družstva.³⁸ Reprezentace škol pak pokračuje i na tzv. univerziádách a univerzitních mistrovstvích na české i mezinárodní úrovni, kde již však studenti hrají za své vysoké školy individuálně, nikoli v týmech. Hraní těchto soutěží může žáky silně motivovat.³⁹

Pro školy zapojené do projektu je také ve školním roce 2020/2021 každý týden vypisována soutěž, žáci mohou řešit problémové úlohy online, lze tak činit opakovaně a započítává se nejlepší výsledek jednotlivých testů. Jednotlivci, ale i školy a školní týmy mohou pak každý měsíc a každé pololetí soutěžit o věcné ceny se šachovou tematikou.⁴⁰

4.4 Šachy v Rámcovém vzdělávacím programu (RVP)

V rámci projektu *Šachy do škol* Šachový svaz České republiky vydal text, který definuje průnik výuky šachu s rámcovými tématy Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy, reaguje tak na Aktualizovaný vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen VPZV), platný od 1. září 2017. Rámcové vzdělávací programy (RVP) představují

³⁶ Jak se zapojit do projektu Šdš. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/jak-se-zapojit/>

³⁷ Obecné propozice přeboru škol 2020/2021: Přebor škol v šachu: (Mistrovství ČR školních týmů v šachu). *Chess.cz* [online]. 2021 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.chess.cz/wp-content/uploads/2020/10/Obecne_propozice_Prebora_skol_2020-2021.pdf

³⁸ Šachy soutěž družstev – rozpis akcí. *Olympiáda dětí a mládeže* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://odm.olympic.cz/2020/sport-rozpis-akci/314-sachy-soutez-druzstev>

³⁹ First World University Online Championships. *First World University* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://worlduniversity.fide.com/>

⁴⁰ BEIL, Martin. ŠACHY DO ŠKOL – Soutěž - 2020/21. *Šachy Dolmen* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/stranka/sachy-do-skol-soutez-202021>

závazný rámec pro tvorbu individuálních školních vzdělávacích programů jednotlivých škol v České republice, a to všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. RVP byly do systému vzdělávání v České republice uvedeny ustanoveními školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.), který byl novelizován v roce 2015 (zákon č. 82/2015 Sb.), aby kodifikoval požadavky Evropské komise a Akčního plánu inkluzivního vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. S nejnovější revizí RVP 2021, ŠSČR kvůli jeho aktuálnosti zatím nepracuje a nereaguje na ni.⁴¹

V obecné rovině je zdůrazňováno, že šachy pomáhají rozvíjet kompetence k učení, jako jsou plánování, organizace, třídění informací a systematizace procesu učení. Rozvíjí se abstraktní i logické myšlení. Dále rozvíjí žákovy kompetence k řešení problémů, aby řešení nacházel samostatně a prakticky. Díky výuce jsou rozvíjeny také žákovy kompetence sociální a personální, ať už jde o rozvoj sebedůvěry, pozitivní představy o sobě samém, nebo jednání tak, aby dosáhl žák pocitu sebeúcty a seberealizace, a přitom uplatnil vlastní nápady, za dodržování pravidel fair play.⁴²

4.4.1 Kompetence v průřezových tématech

Šachy se dotýkají také průřezových témat RVPZV, díky hře dochází k osobnostnímu rozvoji. Jde o cvičení sebekontroly a sebeovládání, stanovování cílů a hledání postupu k jejich dosažení. Také s hrou učí psychohygieně, sociálním dovednostem, jako jsou „rozumové zpracování problému, uvolnění-relaxace, efektivní komunikace atd.“, dochází k rozvoji kreativity: „pružnost nápadů, originalita, schopnosti vidět věci jinak, tvořivost v mezilidských vztazích“. V průřezovém tématu *Člověk a svět práce* je pak definována možnost hraním šachů rozvíjet „chápaní práce a pracovní činnosti jako příležitosti k seberealizaci, sebeaktualizaci a k rozvíjení podnikatelského myšlení“. U průřezového tématu morální rozvoj pak mimo jiné: „vytváření povědomí o kvalitách typu odpovědnost, spolehlivost, spravedlnost, respektování atd.; pomáhající a prosociální chování (člověk neočekává protislužbu); dovednosti rozhodování v eticky problematických situacích všedního dne.“⁴³

⁴¹ RVP pro základní vzdělávání. Národní pedagogický institut České republiky [online].

©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

⁴² Přínos šachů pro děti. Šachový svaz České republiky [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/prinos-sachu-pro-deti/>

⁴³ Tamtéž.

4.4.2 Kompetence v předmětu Matematika

Šachy mají také vztah k jednotlivým vyučovacím předmětům, nejen v laickém diskurzu jsou šachy nejčastěji spojovány s rozvíjením matematického myšlení. V oficiálním dokumentu ŠSČR je uvedeno:

„[V matematice se] šachová cvičení projevují asi nejvýrazněji. Snácvikem pohybu figur se děti učí orientovat se v prostoru a přirozeným způsobem se seznámí s pojmy vodorovný (řada), svislý (sloupec), úhlopříčka (diagonála), se kterými se setkají také v geometrii. Při výměnách figur si žáci procvičují porovnávání a jednoduché součty. Vzhledem k tomu, že každá figura má svou hodnotu, získávají tím i základy ekonomické gramotnosti. Okamžitá hodnota figury se pak mění i v závislosti na její poloze (např. kolik polí napadá jezdec uprostřed šachovnice a kolik v rohu?). Jednoduché koncovky potom nabízejí výbornou přípravu do základů geometrie. Děti se seznámí s tím, co je čtverec a trojúhelník, naučí se určovat vzdálenosti (např. na kolik tahů se dostane král z h1 na a8?).“⁴⁴

Za zmínku stojí také populární humorná legenda, kterou zná téměř každý začínající šachista, a ve které se pracuje s konkrétním příkladem matematiky mocnin:

„Král se [šachu] naučil a poučil se. (...) Pak se zeptal, jakou odměnu si přeje [učenec] za svůj vynález. Ten odpověděl, že má skromné přání, aby mu král dal na první pole šachovnice jedno zrnko pšenice, na druhé dvě zrnka, na třetí čtyři, na další osm a tak dále vždy dvojnásobek na všech 64 polí. Král ocenil jeho skromnost, ale odměna se mu zdála malá. Avšak učenec trval na svém. Sběrači pšenice proto odešli na čtyři strany prostorné indické země, načež králi došla nečekaná zpráva: V celé Indii není tolik pšeničných zrn. (...) To není možné, rozzlobil se král, ale když mu učenci vysvětlili, že zrn by bylo potřeba $2^{64} - 1$, tj. 18.446.744.073.709.551.615 (přes 18 trilionů zrn), uvěřil. Matematikové zjistili, že by k tomu bylo třeba tolik obilí, které by se za 10 let vypěstovalo na celém povrchu zeměkoule, počítaje v to i moře.“⁴⁵

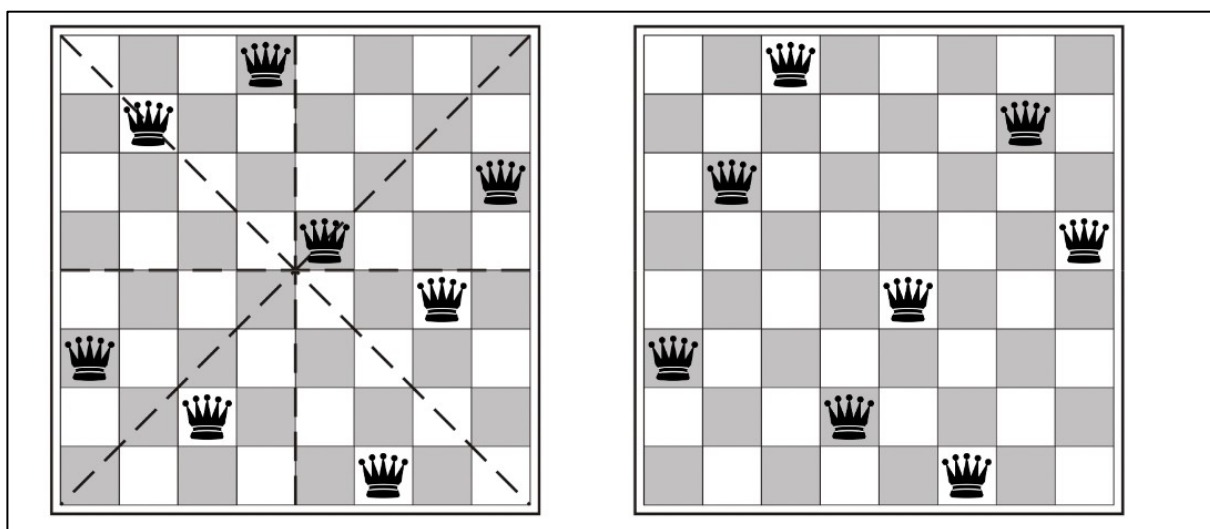
Na tomto příkladu je tedy možné demonstrovat výhody pochopení šachových principů a jejich aplikace v matematice, kdy žák rozvíjí prostorovou orientaci, odhad, numerické výpočty, kombinatorického myšlení a modelování situací za použití fantazie, i v realitě. V neposlední

⁴⁴ Přínos šachů pro děti. Šachový svaz České republiky [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/prinos-sachu-pro-deti/>

⁴⁵ Základní šachový výcvik začátečníků 1. lekce: Úvod. Šachovnice a označení polí. Šachový svaz České republiky [online]. © 2017 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: http://old.chess.cz/www/mladez/metodika/zakladni-sachovy-vycvik/1_lekce.html

řadě hledá varianty, jak problém řešit a jak vyhodnocovat výhody a nevýhody těch kterých řešení, za splnění předem daných podmínek a pravidel.

Na jiném příkladu se dá uvést, jak šachy podporují prostorovou orientaci a geometrické přemýšlení. Takovou úlohou je úloha „O osmi dámách“, která se objevila v první polovině 19. století. Východiskem je figura dámy, která se může pohybovat po sloupcích, řadách a diagonálách. Na šachovnici, která má 64 polí, je pak úkolem rozmístit osm dam tak, aby se navzájem neohrožovaly, tedy aby nebyly na stejném sloupci, řadě, nebo diagonále. Najít takové řešení není příliš složité, a tak je možné nechat žáky přemýšlet o tom, kolik takových řešení existuje (je jich celkem 92). Při řešení úloh pak mohou žáci využívat znalosti osových a středových souměrností na šachovnici, hravou formou.

Obrázek 1: Úloha o osmi dámách⁴⁶

Mgr. Iveta Vlasáková se ve své diplomové práci, obhájené v roce 2015 na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, zabývá výukou šachů jakožto metodou činnostního učení ve výuce matematiky. Inspirací pro diplomovou práci byl pro autorku její žák – šachista, který s velkým náskokem zvítězil ve školním kole matematické soutěže *Klokánek* v kategorii Cvrček. Ve svém výzkumu pak ve dvou třídách prvního ročníku základní školy pomocí rozhovorů a nestandardizovaných testů zjišťovala, zda měla pětiměsíční výuka šachu vliv na žáky. Své šetření shrnuje do tvrzení, že ve všech sedmi zkoumaných oblastech dovedností souvisejících s matematikou (zrakové vnímání, myšlenkové procesy, sekvenční

⁴⁶ ŠPERL, Jiří. Matematika na šachovnici. *Repozitář závěrečných prací* [online]. 2012 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/125699>, s.16

posloupnost, pozornost, prostorová orientace, soustředěnost a paměť) dosáhli žáci s výukou šachů výrazně lepších výsledků.⁴⁷

4.4.3 Kompetence v předmětu český jazyk

Česká školní inspekce (ČŠI) překládá do českého jazyka dokumenty PISA zabývající se čtenářskou gramotností a aktualizuje i její definici. Čtenářská gramotnost je podle aktualizované definice schopností žáka porozumět textu, posuzovat ho a přemýšlet o něm, stejně tak jako schopnost text použít k dosahování vlastních cílů, k rozvoji svých vědomostí a potenciálu, ke schopni účastnit se společenského dění. Nová definice také pracuje s posunem ze čtení textů na papíře k tzv. digitálnímu čtenářství.⁴⁸

Šachový svaz České republiky na svém webu uvádí následující: „Bylo zjištěno, že děti, které se věnují šachu, mají lepší výsledky ve čtení a schopnosti porozumět textu. Zlepšují se také jejich verbální schopnosti. Šachy jsou součástí naší kultury už po mnoho staletí a odkazy na ně obsahují četná literární díla. Při pohybu figur po rovných liniích si procvičují také jemnou motoriku, kterou potřebují při psaní. Tento způsob nácviku koordinace oko-ruka byl využit i při výuce dětí, které byly v tomto směru handicapované.“⁴⁹

Žádný český výzkum, který by si kladl otázku souvislosti mezi výukou šachu na školách a čtenářskou gramotností, dosud neexistuje. Za pozornost stojí americký výzkum vedený Stuartem Marguliesem v New Yorku. Během dvou let zde byly zkoumány souvislosti mezi čtenářskou gramotností žáků a jejich účastí na šachovém kroužku pořádaném školou. Žáci českého ekvivalentu druhého stupně základní školy před začátkem výzkumu, na konci školního roku 1990/1991, vyplňovali tzv. Degree of reading power test (DRP)⁵⁰, který měří schopnost porozumění psanému textu. Studenti, kteří v úvodním měření nedosáhli desátého percentilu, byly ze studie vyloučeni pro nedostatečnou znalost anglického jazyka, horní hranice percentilu nebyla stanovena. Studenti pak ve školním roce 1991/1992 navštěvovali šachový kroužek, a ve školním roce 1992/1993 začali využívat počítače a šachový software, na kterém mohli řešit úlohy, nebo hráli volné partie proti počítači. Zjednodušené výsledky

⁴⁷ VLASÁKOVÁ, Iveta. *Výuka šachu jako metoda činnostního učení v matematice*. 2015. Diplomová práce. UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM. Vedoucí práce Vlastimil Chytrý.

⁴⁸ JANOTOVÁ, Zuzana a kol. *Inspirace pro rozvoj gramotnosti PISA: Úlohy ze čtenářské, přírodovědné a matematické gramotnosti*. *Česká školní inspekce* [online]. 2018 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/2021_p%20c5%99%20ad%20lohy/Mezin%20a%20rodn%20ad%20c5%99en%20ad/PISA_2020_04_01_e-verze_final.pdf

⁴⁹ Přínos šachů pro děti. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/prinos-sachu-pro-deti/>

⁵⁰ Degrees of Reading Power. *Questar Assessment* [online]. ©2017 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.questarai.com/assessments/district-literacy-assessments/degrees-of-reading-power/>

z konce školního roku 1993 ukazují, že naprostá většina žáků-šachistů v DRP testu získala skóre převyšující národní průměr, zatímco žáci ze stejné oblasti a kontrolní skupiny „nešachistů“, se umístili pod národním průměrem.⁵¹

4.5 Kritika programu Šachy do škol

Šachy jakožto vyučovací předmět však mají ve veřejném diskurzu také své odpůrce. Na blogu iDNES autorky Petry Kišové je článek kritizující zavedení šachu jakožto idealistickou myšlenku, nemající v realitě své opodstatnění. Autorka, která je také šachistkou, zde vyjadřuje svůj názor, že šachy, podobně jako některé typy sportů, nejsou pro každého, a ne vždy mají žáci vlohy, které by mohly být za pomoci šachu rozvíjeny. Namítá, že šachy mnohé žáky vůbec nemusí bavit, a že jsou považovány za konzervativní zábavu. Poukazuje také na zásadní problematiku nedostatku kvalifikovaných učitelů, kteří by děti naučili víc než „jen tahat figurkami“. Autorka kritizuje nepřípravenost učitelů, avšak článek byl napsán v roce 2011, kdy metodika šachové výuky v českých školách ještě neexistovala.⁵²

Mgr. Vlasáková shrnuje své poznatky k projektu Šachy do škol v závěru své diplomové práce: „*Velkou překážkou zavedení šachu do škol je nedostatečná podpora ze strany Šachového svazu ČR (dále jen ŠSČR), který stále hledá vhodný formát. Námi realizovaný pilot se bez finanční a personální pomoci místního oddílu neobejde. Nestačí pouze vyškolit během víkendu několik nadšenců z řad pedagogů, ale je nutné dlouhodobě zajistit kvalitní personální obsazení, dostatečné vybavení žáků pracovními sešity, a především pak šachovými soupravami, jejichž pořízení je finančně nákladné. Pro podporu myšlenky, aby se šachy staly součástí školy, je nezbytná dohoda na centrální úrovni, tedy mezi MŠMT a ŠSČR. Příklady dobré praxe, kterých jsme svědky již na několika školách v republice, mohou být dobrým příkladem k následování. Domníváme se, že šachy by měly mít maximálně statut nepovinného předmětu, vyjma sportovních škol, které by se na tuto hru specializovaly.*“⁵³

V dalších diskusích, zda šachy zavádět jako povinný předmět, se také objevuje myšlenka, že povinné hraní her by mohlo vést k averzi, obzvlášť pokud jsou zvoleny špatné výukové

⁵¹ MARGULIES, Stuart. The Effect of Chess on Reading Scores: District Nine Chess Program Second Year Report. *The American Chess Foundation* [online]. New York [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: <http://rknights.org/wp-content/uploads/margulies.pdf>

⁵² Šachy do škol? Nesmysl. *iDnes.cz* [online]. 2011 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://petrakisova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=205674>

⁵³ VLASÁKOVÁ, Iveta. *Výuka šachu jako metoda činnostního učení v matematice*. 2015, s. 59. Diplomová práce. UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM. Vedoucí práce Vlastimil Chytrý.

metody. Proto by se učitelé spíš než zvyšování herní úrovně dětí, měli věnovat tomu, aby žáky pro šachy nadchnuli, a oni se pak mohli věnovat tréninkům v šachových klubech.⁵⁴

⁵⁴ Dont put chess in the schools!! *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/forum/view/general/dont-put-chess-in-the-schools>

5. KDO JE UČITEL ŠACHU A CO BY MĚL UMĚT

Učitel šachu je bezesporu pedagogem, ačkoli není v pedagogických slovnících přímo definován. Proto by měl být definován dle pedagogických teorií, kde se nabízí pojem *edukátor* čili ten, kdo někoho vyučuje, školí, vychovává, trénuje či instruuje.⁵⁵ Ve školním prostředí pak může být také pedagogickým pracovníkem dle odpovídajících zákonů, pokud se nejedná o učitele šachu, kterého zajišťuje například soukromá agentura. Z definice učitelské profese je pak učitel jedním ze základních činitelů vzdělávacího procesu, který je kvalifikovaný a spoluzodpovědný za přípravu řízení a organizaci výsledků procesu a předávání znalostí.⁵⁶ Výuka šachu na školách je specifická tím, že se nemusí jednat pouze o učitele 1. a 2. stupně, respektive středních škol, gymnázií, odborných středních škol a odborných učilišť s odpovídající kvalifikací,⁵⁷ ale také o pracovníky v jiných profesích, kteří se výuce šachu věnují ve svém volném čase. Pro efektivní výuku šachů je však zapotřebí především dobrá znalost didaktických zásad popsaných dále v této práci.

V úvodní lekci, určené začínajícím trenérům šachu, Marek Vokáč⁵⁸ vysvětluje, že výuka této deskové hry, ať už probíhá kdekoli, musí být vedena dospělým člověkem zastávajícím tři role. Jde o roli trenéra, pedagoga a vychovatele. Co do důležitosti, stejně jako Evžen Gonsior,⁵⁹ zdůrazňuje Vokáč roli vychovatele, který rozvíjí především žákovu osobnost, osobnostní předpoklady, a dobré vztahy v kolektivu, a roli pedagoga, který má žáka pro šachy zaujmout, vytvořit kladný vztah k šachu. Role trenéra se dostává do popředí až se vzrůstající herní úrovní žáka – šachisty.⁶⁰

5.1 Příprava učitele šachu

Každý, kdo chce být uveden na trenérské listině Šachového svazu České republiky, musí projít povinným školením organizovaným ŠSČR. Školení trenérů probíhají několikrát do roka a vstupním požadavkem je věk nad 18 let. Trénovat mohou i osoby starší 16 let, ale pod dohledem (a často ve spojení s pedagogickým mentoringem) osob starších 18 let. Trenéři jsou motivováni si pedagogické kompetence zvyšovat (existují čtyři trenérské třídy,

⁵⁵ PRŮCHA, Jan. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 154 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-621-7.

⁵⁶ Tamtéž, s. 21.

⁵⁷ Tamtéž, s. 22.

⁵⁸ Marek Vokáč: zajímavosti. *Šachy Dolmen*. [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/marek-vokac>

⁵⁹ GONSIOR, E. Přednáška 1. část. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=7f_A3nKMkgs&t=53s

⁶⁰ Úvodní video k online trenérům M. Vokáč. *YouTube* [online]. ©2021 Google LLC [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WAdm4Luh1Fk&t=10s>

první trenérská třída je nejvyšší), a to finančně (každá vyšší třída nabízí lepší tabulkové finanční ohodnocení) a také časově, jelikož platnost trenérské licence je maximálně sedm let, poté si musí trenér školení zopakovat, nebo se zúčastnit školení vyšší třídy. Školení trvá obvykle na prodloužený víkend, u každé vyšší třídy se doba prodlužuje.⁶¹ Pro nejvyšší, první, národní trenérskou třídu je pak potřeba dvouleté studium na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy.⁶² Je však nutné podotknout, že tento kurz je určen hráčům s velmi vysokou herní úrovní, kteří sami působí jako trenéři např. české šachové reprezentace mládeže i dospělých. Dále je možno se rozvíjet na školeních Mezinárodní šachové federace FIDE.⁶³

Všechna školení jsou zakončena testem: šachovými úlohami a testem teoretickým (metodika šachu, psychologie, základy pedagogiky), vyšší školení pak i výstupní seminární práci vysvětlující zadané téma: určitý šachový problém taktiky, strategie nebo zahájení, představující metodologické pojetí výuky daným trenérem.⁶⁴

Školení v ČR jsou vedena předními českými trenéry, dotýkají se nejen šachových schopností učitele, ale také základů (nejen šachové) psychologie nebo rozvoje pedagogických dovedností. Jako témata se pak objevuje například to, jakým konkrétním způsobem má být výuka přizpůsobena věku a znalostem dětí, různé míře jejich zájmu, jak pracovat se skupinami, kde jsou markantní výkonnostní rozdíly, nebo jak dětem zprostředkovat co nejrozmanitější šachové vyžití (soutěžní příprava, soustředění, exkurze, zlepšování fyzické kondice). Důležité jsou i znalosti zákonitostí duševního vývoje dítěte v určitém věku, jejich fyzické i psychosomatické kompetence v daném věku a v neposlední řadě pochopení jejich individuálních potřeb. Specializovaná školení se pak věnují i organizačnímu zajištění šachových kroužků a klubů, organizaci turnajů nebo způsobům získávání finančních prostředků, tzv. „networkingu“ a předávání zkušeností napříč šachovými kluby, ale i dalšími sporty.⁶⁵

⁶¹ Školení trenérů na Bohemce (5.-6. 9. 2015 IV. tř., 5.-6.+12.-13. 9. 2015 III. tř.). *Šachový oddíl TJ Bohemians Praha* [online]. ©2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.sachybohemians.cz/?p=5672>

⁶² Školení trenérů 1. tříd – FTVS UK. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/skoleni-treneru-1-trid-ftvs-uk/>

⁶³ FIDE Handbook: B. Permanent Commissions / 07. Regulations for the Titles of Trainers. *FIDE* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://handbook.fide.com/chapter/B07>

⁶⁴ Školení trenérů na Bohemce (5.-6. 9. 2015 IV. tř., 5.-6.+12.-13. 9. 2015 III. tř.). *Šachový oddíl TJ Bohemians Praha* [online]. ©2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.sachybohemians.cz/?p=5672>

⁶⁵ Zúčastněte se přednášky M. Ježdíka! *Šachový svaz České republiky* [online]. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/seminar-treneru-ii-a-vyssich-trid-se-kona-v-praze-v-sobotu-18-kvetna/>

5.2 „Test trenérů“ – online rozhraní pro zájemce o trénink šachu

Jak již bylo zmíněno výše, v roce 2020 ŠSČR spustil také online kurz pro zájemce o získání 4. trenérské třídy, a tedy i k získání kvalifikace pro výuku šachu na školách. Pro absolvování online trenérského školení je třeba shlédnout tři záznamy přednášek vedené předními českými trenéry Markem Vokáčem a Evženem Gonsiorem. Zároveň je k dispozici k prostupování podrobný popis projektu Šachy do škol, vytvořený jeho koordinátorkou Mgr. Venuší Souralovou, a bližší seznámení s historií a strukturou Šachového svazu ČR od Miroslava Hurty.⁶⁶

K dispozici je dále souhrnný studijní materiál trenéra a pedagoga Martina Beila, který kromě úvodu do didaktiky šachové hry (zahájení, strategie, taktika aj.) obsahuje také úvod do pedagogiky, psychologie a didaktiky.⁶⁷ Po absolvování závěrečného testu jsou k dispozici také bonusové materiály a vzorové problémové úlohy k použití v šachových kurzech a kroužcích.

5.3 Vztah pedagogické psychologie a šachu

František Pithart ve své příručce pro trenéry šachu zdůrazňuje význam psychologie, které musí alespoň na základní úrovni každý šachový pedagog porozumět. Pithart sestavuje nejdůležitější souhrn fyzických a psychických vlastností, které by měl šachista rozvíjet za pomoci svého trenéra. Jedná se o dobrou fyzickou kondici a všestranně dobrý zdravotní stav, který přímo ovlivňuje duševní činnost. Proto Pithart rovněž zdůrazňuje nutnost upevňování zdraví svěřenců pravidelnou tělesnou výchovou doplňkovými sporty, a zároveň výchovnou prevencí škodlivých návyků, jako jsou kouření, pití alkoholu, sedavý životní styl aj.

Zároveň Pithart píše o nutnosti rozvoje disciplinované vůle, schopnosti rovnoměrného rozdělení pozornosti a podporování potřeby intelektuálního rozvoje. Píše mj. o nutnosti rozvoje silné šachové paměti čili schopnosti rychlého zapamatování tahu či kombinace tahů, a domnívá se, že tato paměť nesouvisí s pamětí mechanickou. Zároveň musí pedagog rozvíjet syntetické myšlení a představivost žáka, to jest schopnosti slučování informací a stanovování postupů k dosažení jednoho cíle. Definiuje také tzv. „kombinační schopnosti“ neboli představivost, která umožňuje kombinovat různé motivy v odlišných šachových pozicích.

⁶⁶ Miroslav Hurta: Podrobný výpis kontaktu. *JmŠS* [online]. 2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://jmss.chess.cz/view_artefact.php?type=jmss_address&id=5

⁶⁷ Souhrnný studijní materiál pro online školení trenérů 4. třídy: Martin Beil. *Onlinetrainers*. [online]. 2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://onlinetrainers.chess.cz/index.php?page=Documents&id=6>

Dále zdůrazňuje, že by šachový pedagog měl pomáhat usměřňovat emoce a afekty svých žáků, naučit je nepodléhat vnějším okolnostem, či zbavit se pocitu sklíčenosti po neúspěchu nebo naopak přehnanému pocitu úspěchu, které v obou případech mohou vést k poklesu zaujetí pro šachový trénink i soutěžní hru. Také varuje před možnou přetrénovaností u začínajících i pokročilých šachistů. Pithart celkem definuje šestnáct vlastností, které by měl správný šachista mít, avšak konstatuje, že jejich souhrnný výskyt je velmi vzácný i u vrcholových hráčů.⁶⁸

⁶⁸ PITHART, František. *Šachy: učební text pro trenéry 2. třídy*. Praha: Olympia, 1976, s. 6-8. Učební texty Tělovýchovné školy Čes. ÚV ČSTV.

6. DIDAKTIKA ŠACHU

Didaktika je obor, který se zabývá vzdělávacími obsahy a zároveň procesem jejich předávání, obecná didaktika je základem didaktiky oborové a je neoddělitelná od dějin pedagogiky sociologie výchovy, ale používá i poznatky jiných disciplín, jako jsou sociologie, etika, antropologie.⁶⁹ I u výuky šachů je nutné postupovat dle zásad obecné didaktiky, které jsou na výuku šachu aplikovány.

6.1 *Vztah didaktiky šachu k obecné didaktice*

Protože šachy rozvíjí kognitivní procesy žáků (jako jsou například analýza a řešení problémů), pedagogika šachu vychází z konstruktivistických východisek. Ve výuce se pracuje s prekoncepty, tedy představami, které žák již má o světě kolem sebe, na základě zkušeností a vlastních výkladů, a tyto představy jsou upřesňovány aktivní spoluprací žáka s pedagogem. Dochází k takzvanému trojfázovému modelu učení, kdy si na začátku nejdříve žák uvědomuje, co již zná (evokace) a jejich zpřesněním ve druhé fázi získává nové poznatky, a v poslední fázi je pak reflektuje.⁷⁰

B. S. Bloom definuje taxonomie kognitivního procesu, kam patří znalost (tehdy jde o znovuvybavování poznatků a jejich opakování, nikoli však o přímé užití), dále jde o kategorie: porozumění, aplikace, analýza, hodnotící posouzení. Posledním prvkem je syntéza, čili tvořivost, kde se kombinací prvků a jejich částí vytváří nová, dříve neexistující struktura.⁷¹ Právě tvořivé přemýšlení je jednou z hlavních devíz šachu, kdy se žák učí nacházet stále nová řešení.

6.2 *Dostupné publikace v českém jazyce*

Rozvoj šachové didaktiky má v českojazyčném prostředí dlouholetou tradici. Prvním metodikem výuky šachové hry byl výše zmíněný František Pithart, který od roku 1963 vydával „Metodické dopisy“ a několik příruček pro trenéry šachu, kterými navázal na svůj první učební text „Základy šachu“. Mezi další významné metodiky a zároveň trenéry, kteří vychovali mnoho šachových talentů k soutěžní dráze, a kteří na Pitharta navazovali, patří a patřili například: Ladislav Alster, Evžen Gonsior, Vratislav Hora, Ladislav Pachman nebo Karel Pliska. Vydávané dokumenty, příručky a knihy však nikdy primárně nesloužily pro výuku šachu ve školách, jako spíš pro všeobecnou přípravu začínajícího i pokročilého

⁶⁹ OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 10. ISBN 978-80-244-5141.

⁷⁰ Tamtéž, s. 49.

⁷¹ Tamtéž.

šachisty. Principy naznačené v těchto publikacích jsou však univerzální a lze je použít i ve školním prostředí, doporučení a principy výuky šachu začátečníků se hodí pro školy především.⁷² Oblíbená je i publikace Šachový slabikář.⁷³

Didaktikou šachu, zejména začátečníků, se zabýval velmistr Luděk Pachman, který ve své publikaci Šach pro každého formuluje základní metodologické principy. V první řadě zdůrazňuje přirozený princip postupovat od jednoduchého ke složitému, a zdůrazňuje použití kvízové formy, tj. dávání hádanek žákům, které je podle něj u dětí populární.⁷⁴

V českém jazyce vyšly moderní publikace Petra Herejka⁷⁵ a Martina Beila⁷⁶, doporučované pro výuku šachů ve školách, dále lze čerpat například ze série *Figurková školička*.⁷⁷ Také šachové časopisy jako Československý šach nabízejí vhodné tréninkové úlohy pro práci se začátečníky.

6.3 Vybrané publikace v anglickém jazyce

Podobná východiska jako Pachmann předkládá manuál metody *Step*, kterou vytvořila Holandská a Belgická šachová federace. Tyto moderní publikace, doplněné cvičebnicemi *Step by Step*,⁷⁸ nejsou primárně pro výuku v šachu ve školách, nicméně pokrývají hlavní metodologické přístupy k výuce naprostých začátečníků. V úvodu vysvětluje, že malé děti jsou šachovou hrou často fascinovány, už jenom díky atraktivnímu vzhledu šachových figur, zároveň velmi rychle zjišťují, že jsou těmi, kdo mají plnou kontrolu nad hrou, a kde je mnohem menší vliv náhody než například v Bingu, Monopolech a jiných deskových hrách. Pedagogům poskytuje širokou škálu pracovních listů a problémových úloh s odstupňovanou náročností, stejně jako doplňující učitelské knihy, obsahující didaktické postupy i rady pro výuku, její průběh a hodnocení.⁷⁹

⁷² HURTA, Miroslav. Rukověť trenéra šachu. *Chess* [online]. 2004 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/wp-content/uploads/2019/05/Miroslav-Hurta-Rukov%C4%9B%C5%A5-tren%C3%A9ra-%C5%A1achu.pdf>

⁷³ VESELÁ, Inna, VESELÝ, Jiří a Karel, FRANTA. *Šachový slabikář*. 3. vyd. Praha: SPN, 1981. 111 s. Knížky nejmladších čtenářů.

⁷⁴ PACHMAN, Luděk. *Šach pro každého: od pravidel přes vývin figur až k analýze partií*. [Praha]: ŠACHinfo, 2004, s. 11. Šachové skvosty. ISBN 80-86595-09-9.

⁷⁵ HEREJK, Petr a kol. *Metodická příručka pro učitele a trenéry šachu*. 2. doplněné vydání. Praha: Šachový svaz České republiky, 2015. 205 stran. ISBN 978-80-87943-04-5.

⁷⁶ BEIL, Martin. *Malé představení šachových kouzel: 1. díl cvičebnice šachu pro začátečníky*. 1. vydání. Kunovice: Galerie Dolmen, 2019. 128 stran. ISBN 978-80-87303-67-2.

⁷⁷ TOŠNAROVÁ, Ivana, Vladimír KOŘEN a Martina KOŘENOVÁ. *Figurková školička: logické hrátky v šachovém království*. Říčany: Figurka, c2006. ISBN 978-80-904965-0-7.

⁷⁸ Learn chess with the Steps Method. *Stappenmethode* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.stappenmethode.nl/en/>

⁷⁹ BRUNIA, Rob. *Learning Chess - Workbook Step 1*. 8th edition. Van Wijgerden, 2009. ISBN 978-9077275139.

6.4 Počítačové prostředí – programy a internetové stránky

Stále se rozšiřují možnosti využití šachových programů, ať přímo díky specializovanému softwaru, jako příklad lze uvést prostředí Fritz a jeho rozšíření *Rybka*⁸⁰, *Komodo*⁸¹ pro operační systém Microsoft Windows, případně *Shredder*⁸² pro Apple iOS. Pro naprosté začátečníky byla dříve velmi oblíbená PC hra *Fritz a Šachlík*, která učila základy šachových pravidel hravou formou (střelec je lučištník na věži a trefuje cíle, kůň/jezdec skáče parkur přes překážky), její vývoj však skončil a je dostupná pouze pro operační systém Windows XP.⁸³

Stále populárnější je možnost hraní šachu na internetu, zejména na serverech *Lichess* a *Chess.com*. Začínajícím šachistům je také doporučován server *Learningchess.com*, který nabízí zdarma výukové lekce pro naprosté začátečníky hravou formou, půlhodinové video lekce, volně přístupné problémové úlohy, nebo rozřazovací testy a speciální „velmistrovské“ kurzy. Výhodou je, že webové stránky jsou plně dostupné v českém jazyce, plně přizpůsobené dětskému uživateli, a jejich ovládání je intuitivní, hodí se tak i k individuálnímu procvičování.⁸⁴

Českým serverem, který se neustále rozvíjí, je web Šachy Dolmen, kam jsou pravidelně přidávány testy pro děti zapojené do projektu Šachy do škol, a který patří mezi doporučené weby k projektu. Součástí webu je takzvaná Šachopedie, tedy obdoba „šachové wikipedie“, která vysvětluje různá témata související s hrou i dějinami šachů, a kde jsou v odstupňované náročnosti a tematických celcích pro začátečníky, pokročilé i pedagogy. Autoři vysvětlují základy šachové hry, zahájení, taktiky, strategie koncovek. Zároveň jsou zde k nalezení články a ukázkové partie mistrů světa, slavných českých i mezinárodních šachistů, nebo partie z velkých mezinárodních turnajů.

V neposlední řadě se web Šachy Dolmen věnuje také takzvanému problémovému šachu, jeho různým variantám (korespondenční šach, tzv. Holanďany – Bughouse aj.), či tréninkovým

⁸⁰ Rybka for the serious chess player. *Welcome to RybkaChess.com!* [online]. 2016 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.rybkachess.com/>

⁸¹ Komodo Chess Engine. *Komodo Chess Engine* [online]. ©2019 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://komodochess.com/>

⁸² MEYER-KAHLEN, Stefan. The Shredder chess programs. *Shredder* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.shredderchess.com/>

⁸³ Fritz a Šachlík: Nauč se hrát šachy – pro Windows XP. *Spolecenske-hry.cz* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.spolecenske-hry.cz/view.php?Page=Detail&Zbozi=14717>

⁸⁴ Učte se a hrajte šachy zdarma – Od začátečníka k pokročilému hráči. *Learningchess* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://learningchess.net/cz/index>

hrám pro úplné začátečníky. Žáci i pedagogové se také mohou dozvědět zajímavé informace o životě slavných šachistů, inspirovat se z jejich života, podívat se na jejich partie.⁸⁵

Judita Polgárová

Judita Polgárová se narodila 23. července 1976 v Budapešti. Spolu se staršími sestrami byla od malička vychovávána k profesionální šachové kariéře.

Už jako dítě překonávala historické rekordy. Ve 12 letech byla 55. na světě a v roce 1991 se stala nejmladším velmistrem v historii. Postupně pronikla do absolutní světové špičky, roku 2005 byla s ratingem 2735 v žebříčku osmá. Je všeobecně považována za nejlepší hráčku všech dob.

V létě 1994 vyhrála v [Madridu](#) s náskokem 1,5 bodu před [Kamským](#), [Barejevem](#), [Salovem](#) atd. Možná ještě hodnotnějším výsledkem je druhé místo ve [Wijk aan Zee 2003](#) o půl bodu za [Ánandem](#) a před [Barejevem](#), [Kramníkem](#), [Širovem](#), [Ivančukem](#) a dalšími supervelmistry, to vše bez porážky.

Judita byla známa agresivním pojetím hry, často vyhledávala zápletky a důraz kladla na psychologické aspekty hry. Je vdaná, má dvě děti a od roku 2014 už profesionální soutěže nehraje.

Zajímavosti:

- Porazila (ve vážné partii nebo v rapidu) jedenáct mistrů světa.
- Od roku 1989 až do konce kariéry byla podle ratingu nejlepší ženou na světě.
- V roce 2004 se jí narodil syn Oliver, o dva roky později dcera Hanna.
- V dubnu 2010 porazila v exhibičním zápase v rapidu [Davida Navaru](#) 6:2.
- Roku 2015 obdržela nejvyšší maďarské státní vyznamenání.
- Téhož roku byla jednomyslně zvolena trenérkou a kapitánkou maďarského národního týmu.
- Od roku 2018 je čestnou viceprezidentkou FIDE.
- Založila Nadaci Judity Polgárové, která zajišťuje program výuky šachu na maďarských školách.
- Její učebnice šachu pro malé děti byly oceněny na Frankfurtském knižním veletrhu 2015.

Obrázek 2: Život Judity Polgár a její úspěchy⁸⁶

6.5 Metody výuky

Šachy jsou díky rozmanitosti nabízených možností využití, vhodné k použití ve všech základních metodách definovaných didaktickou literaturou, tj. v metodě informačně receptivní, metodě problémové a metodě výzkumné.⁸⁷

Při metodě informačně receptivní, kdy učitel předává žákům již hotové poznatky a žáci poslouchají a zapamatovávají si informace, může docházet například skrz ukázky zahájení či partií slavných šachistů. Jako příklad může na téma „útok na krále“ posloužit následující ukázka šachových klasiků:

⁸⁵ Šachopedie je výuková encyklopedie. *Šachy Dolmen* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/sachopedie-rozcestnik>

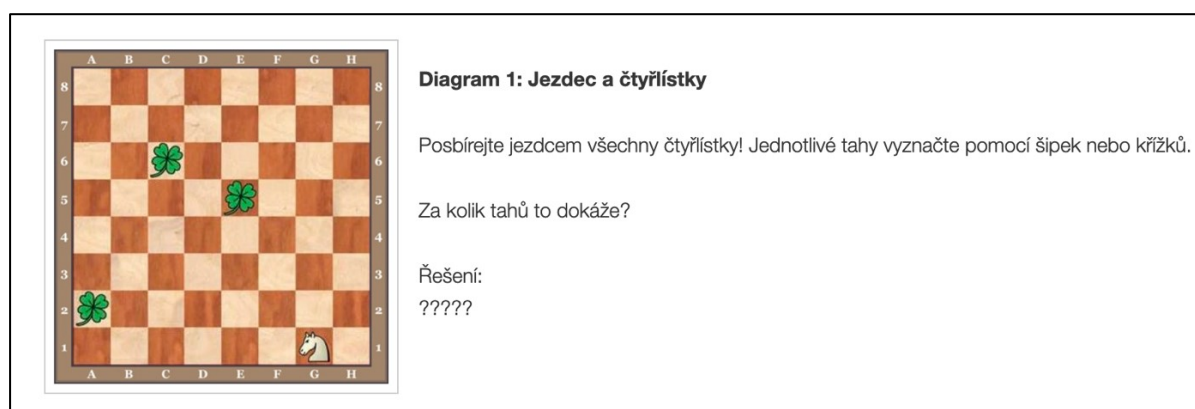
⁸⁶ Judita Polgárová: zajímavosti. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/judita-polgarova>

⁸⁷ OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 66-69. ISBN 978-80-244-5141.

Obrázek 3: Diagram zápasu Aljechin – Lasker, třítahový mat⁸⁸

Také problémová metoda, kdy učitel připraví a zkonstruuje určitý výukový úkol, při jehož řešení si žák může osvojit poznatky a zkušenosti, nebo s nimi kreativně pracovat, nabízí šachy například použití diagramů a řešení úloh. Jako příklad lze uvést například následující úkol, kdy pedagog nejdříve vysvětlí, že jezdec se pohybuje po šachovnici ve tvaru písmene L, kdy vždy s každým tahem mění jezdec barvu pole, pak dá žákům následující úkol:

Obrázek 4: Snazší úkol: jezdec a čtyřlístky⁸⁹

Na prvním příkladu se žák učí, jak táhne jezdec, tedy napodobuje logiku učitelových úvah a výkladu. Pak se snaží o tvoření a následnou verifikaci hypotéz („sesbírat čtyřlístky trvá pět tahů“), formulaci řešení problémů a zařazení nově vytvořených poznatků do celkového systému svých znalostí. Obtížnost úlohy může být po jejím zdárném vyřešení zvýšena kladením překážek v navazující úloze:

⁸⁸ Alexandr Aljechin. *Šachy Dolmen* [online]. © 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/alexandr-aljechin>

⁸⁹ Jezdec a čtyřlístky. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/jezdec-ctyrlistky>

Diagram 2: Jezdec a čtyřlístky

Posbírejte jezdcem všechny čtyřlístky! Jednotlivé tahy vyznačte pomocí šipek nebo křížků.

Za kolik tahů to dokáže?

Bílí pěšci jsou překážky, které jezdcce omezují v pohybu.

Řešení:
?????

Obrázek 5: Náročnější úkol: jezdec a čtyřlístky⁹⁰

Výzkumné metody, kdy žáci experimentují a nacházejí nové způsoby realizace řešení, ⁹¹ lze simulovat volnou hrou, nebo hrou například na učitelem vybrané zahájení.

Diagram 1: Královský gambit

1.e4 e5 2.f4

Bílý obětuje pěšce za kontrolu středu šachovnice. V budoucnu se může hodit i polootevřený f-sloupec.

Vznikající pozice: Často velmi ostré, s možností útoku na krále a romantických obětí.

Podrobněji o [Královském gambitu](#).

Obrázek 6: Tematické zahájení pro trénink taktiky v otevřených hrách⁹²

6.6 Didaktické zásady

Učitel šachu by si měl být vědom základních didaktických zásad (názornost, přiměřenost, uvědomělost, trvalost a soustavnost, individuální přístup a všestrannost), tj. vše názorně předvádět, být jasný a zřetelný, připravovat přiměřenou náplň i formu tréninku, která odpovídá věku dětí. Dále si pedagog musí uvědomovat, že šachový kroužek je nejen zábava ale i trénink. Pedagog musí individuálně pracovat s dětmi, a činit tak soustavně, rovnoměrně

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 69-70. ISBN 978-80-244-5141.

⁹² Gambit. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/gambit>

si rozdělit výukové lekce, zadávat přiměřené domácí úkoly, dbát na opakování a upevňování znalostí.⁹³

Učitel by zároveň měl vždy dětem nabízet něco nového a zlepšovat jejich dovednosti, zajistit, že lekce probíhá v dobré atmosféře a adaptovat se ke znalostní úrovni dětí. Měl by přecházet od jednoduchého ke složitějšímu, od důležitého k méně důležitému, od jednoduchého ke komplexnějšímu. Před každou lekcí by si učitel měl zjistit, čeho chce dosáhnout. Musí rozpoznat původní znalosti dětí, předat jim nějaké nové dovednosti a poté ověřit, co se žáci naučili. Vysvětlování by nemělo být monologické, děti musí mít možnost se zapojit, ať už na vlastní šachovnici nebo např. na velké magnetické šachovnici na zdi. Významnou částí všech tréninků je také práce s diagramy a problémovými úlohami, nebo ověřování naučených postupů přímo ve hře.⁹⁴

Výuka šachu je podle autorů publikací *Step* velmi náročná pro začínajícího učitele kvůli složité orientaci v metodologických materiálech, které jsou určeny profesionálním šachistům. Správná lekce by měla vzít v potaz, že děti si rády hrají, a měla by tedy být rozdělena na část instruktivní a hrací.⁹⁵

Výuka šachu začátečníků musí být postupná. Doporučuje se začínat představením v šachovnici a prací s orientací na jednotlivých polích. Je vysvětlen pojem sloupec, řada a diagonála, a jaké je výchozí postavení figur. Dále je pak ukázán základní chod figur (krále, pěšce, věže, střelce, dámy a jezdce), a jejich zápis, tzv. notace. Také je třeba vysvětlit základní pojmy: šach, mat, pat, následují obecná pravidla hry. Autoři metody *Step* dále zmiňují, že pro děti je na začátku atraktivní sbírat šachové figurky oponenta a nazývat takzvanou „fázi ukořisťování“, později přichází „prostorová fáze“, kdy se děti začínají orientovat na šachovnici a nevnímat pouze jednotlivé figurky, poslední fází je fáze, kdy dítě začíná plánovat svůj postup na šachovnici a vymýšlet různé varianty. Tehdy se rozvíjí poziční i taktické myšlení, přičemž k postupu mezi jednotlivými fázemi obvykle stačí jeden rok školní výuky.⁹⁶

⁹³ BEIL, Martin. Online školení trenérů 4. třídy: Souhrnný studijní materiál. *Šachový svaz České republiky* [online]. 2018 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/online-skoleni-treneru-4-tridy/>

⁹⁴ VAN WIJGERDEN, Cor a Rob BRUNIA. Manual for Chess Trainers Step 1 The Step-by-Step Method. *Newinchess* [online]. ©2021, s. 8-14. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.newinchess.com/manual-for-chess-trainers-step-1>

⁹⁵ VAN WIJGERDEN, Cor a Rob BRUNIA. Manual for Chess Trainers Step 1 The Step-by-Step Method. *Newinchess* [online]. ©2021, s. 8-14. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.newinchess.com/manual-for-chess-trainers-step-1>

⁹⁶ VAN WIJGERDEN, Cor a Rob BRUNIA. Manual for Chess Trainers Step 2: The Step-by-Step Method. *Newinchess* [online]. ©2021, s. 6-9. [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.newinchess.com/manual-for-chess-trainers-step-2>

6.7 *Hodnocení*

Tématu hodnocení šachové výuky se žádný materiál v českém jazyce dosud podrobněji nevěnoval. Je však smysluplné i přesto formulovat požadavky pro hodnocení. Jak se zmiňují pedagogické a didaktické příručky, cíl výuky bývá definován jako zvládnutí daného učiva, či problému definovaného dlouhodobým plánem výuky. Vzhledem k tomu, že každý žák má jiné dovednosti, schopnosti a dispozice, nabízí se využití tzv. individuálních hodnotících norem s ohledem na realistické cíle, a z toho i vyplývající možnost prožít vlastní úspěch, což vede k vnější motivaci žáka.⁹⁷ Důležitým prostředkem zpětné vazby i motivace jsou také samotné výsledky dětí na turnajích a v přátelských zápasech, které hrají se svými vrstevníky.

Nerealistický by byl požadavek výuky šachu ve školách známkovat, sumativní hodnocení nedává ve výuce povinného či nepovinného předmětu hraní šachů smysl. Mnohem důležitější je slovní zpětná vazba, a to prostřednictvím formativního hodnocení, díky kterému žák pozná své silné stránky a slabiny, a dostane možnost své výsledky změnit.⁹⁸

6.8 *Shrnutí*

Kapitola se zabývala didaktickými principy výuky šachu, a materiály dostupnými v projektu Šachy do škol. Byl věnován prostor popisu a rozboru dostupných materiálů, určených pedagogům pro jejich výuku s přihlédnutím k obecné didaktice. Na zvolených příkladech je viditelné, že dostupné materiály jsou připravovány s ohledem na obecně didaktické metody a poučky, a jsou tedy vhodné pro použití na školách.

⁹⁷ VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ, 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

⁹⁸ NOVOTNÁ, Kateřina a Veronika KRABSOVÁ. Formativní hodnocení: případová studie. *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*. Praha: Státní nakladatelství učebnic 1951-, 2013, **63**(3), 355-371. ISSN 0031-3815. s. 356.

7. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

7.1 Stanovení výzkumného problému

Praktická část práce si klade za cíl shromáždit dva typy dat:

- 1) V první části výzkumu je cílem zjistit, kdo jsou učitelé (pedagogické aprobece, šachová výkonnost, doba zapojení do projektu);
- 2) Ve druhé části je výzkum zaměřen na konkrétní didaktické materiály a jejich využití. Je zde snaha získat přehled o tom, jaké metodické materiály jsou využívány pro výuku šachistů-začátečnicků na školách.

Jde o deskriptivní výzkum skrz kvantitativní metodu – dotazníkové šetření, jehož cílem je popis stavu projektu Šachy do škol. Výzkumné šetření nemá stanovenou hypotézu, a ani obdobný výzkum na téma projektu Šachy do škol dosud v českém prostředí neexistuje.

Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením, kvantitativní metodou sběru a vyhodnocování informací. Důvodem výběru metody dotazníku bylo oslovit maximální počet respondentů, a získat přehledné a srozumitelné údaje. Na úvod je v dotazníku, vytvořeném na platformě Google Forms, respondentům objasněn výzkumný záměr a poděkování za jeho vyplnění. Samotné otázky jsou pak uzavřené, polootevřené a otevřené, u některých otázek měli respondenti možnost své odpovědi rozvinout v otázce doplňující. Dotazníkové šetření bylo realizováno vzhledem k uzavření škol kvůli epidemiologické situaci pouze online formou.

7.2 Vymezení objektu výzkumné šetření

Dotazník byl rozesílán školním koordinátorům projektu Šachy do škol, kteří dotazník vyplnili, pokud šachy na své škole učí, případně se přeposlali dalším pedagogům, kteří na jejich škole působí. E-maily byly nalezeny na webu Šachy do škol. Celkem bylo osloveno 74 respondentů.

V projektu je podle oficiálního webu zapojeno 86 škol a školských zařízení. Z 12 institucí, které se mi nepodařilo kontaktovat, šlo u 5 případů o nefunkční e-mailové kontakty, v 4 případech nebyl projekt kvůli epidemiologické situaci vůbec zahájen, a ve 3 případech byla škola v databázi uvedena vícekrát. Menší počet vyplněných dotazníků také poukazuje na situaci, že ve většině krajů má více škol stejného koordinátora, který byl v takovém případě osloven pouze jednou.

Dotazníkové šetření probíhalo 4 týdny mezi 20. březnem a 15. dubnem 2021. Ze 74 odeslaných dotazníků jich bylo vyplněno 47, tedy 63,51 %, přičemž byly započítány i domovy dětí a mládeže, které jsou do projektů oficiálně také zapojeny. V dotazníku byla pro relevanci zpracování anonymních dat také uvedena otázka, v jakém kraji se škola respondenta nachází, z těchto dat je zpracována následující tabulka:

Kraj	Počet zapojených školských zařízení v kraji	Z toho DDM a jiných školských zařízení, které nejsou školami	Počet odeslaných dotazníků	Počet vyplněných dotazníků
Hlavní město Praha	5	0	4	3
Středočeský kraj	4	0	4	2
Jihočeský kraj	7	1	7	4
Plzeňský kraj	2	1	2	1
Karlovarský kraj	2	2	2	1
Ústecký kraj	3	0	3	3
Liberecký kraj	4	0	4	1
Královéhradecký kraj	12	2	9	6
Pardubický kraj	5	0	5	5
Kraj Vysočina	5	0	4	4
Jihomoravský kraj	13	2	8	5
Olomoucký kraj	4	0	4	5
Zlínský kraj	8	2	8	4
Moravskoslezský kraj	12	1	10	3
Celkem:	86	11	74	47

Tabulka 1: Počet oslovených školských zařízení a jednotlivých respondentů

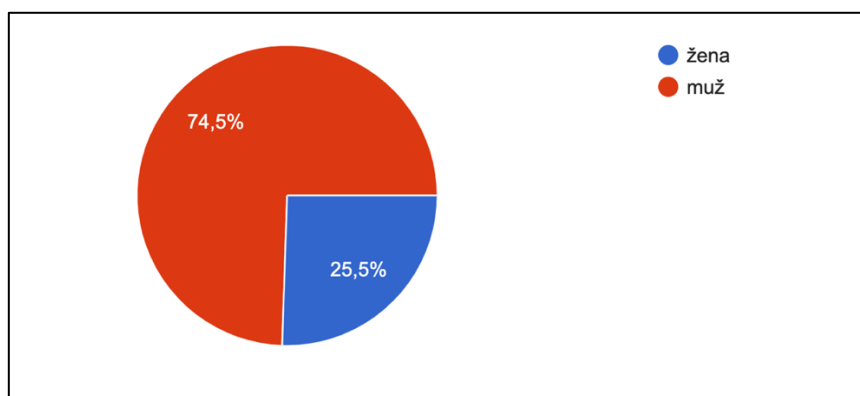
Zdroj: vlastní šetření

7.3 Vyhodnocení dotazníkového šetření

V následující části práce vyhodnocuji všechny odpovědi. Ať už respondenti jsou pedagogickými pracovníky na škole, či nikoli, budu je pro potřeby práce označovat jako pedagogy. Odpovědi respondentů byly vyhodnocovány anonymně.

7.3.1 Kdo jsou pedagogové šachu?

V úvodu respondenti vyplňovali svůj věk, pohlaví, a v jakém kraji se jejich škola nachází.

Graf 1: Počet mužů a žen zapojených do výzkumu

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Výzkumu se zúčastnilo 35 mužů a 12 žen, ve věku 24 až 71 let. Průměrný věk respondentů byl 48 let.

Otázka 2: Na jakém stupni pedagogové působí a jaké předměty vyučují

Formou otevřené odpovědi byli respondenti dotazováni, jaké předměty, a na kterém stupni, vyučují.

vyučovaný předmět	počet pedagogů	podíl v %
pouze šachy	26	55,32 %
výuka v mateřské škole	3	6,38 %
více předmětů na 1. stupni	7	14,89 %
Smíšené předmětové aprobace 2. stupně a SŠ	10	21,28 %
asistent pedagoga	1	2,13 %

Tabulka 2: Předměty vyučované respondenty dotazníku

Zdroj: vlastní šetření

Vyučovaný předmět	Počet pedagogů
Matematika	7
Anglický jazyk	5
Tělesná výchova	3
Fyzika	3
Český jazyk a literatura	3
Zeměpis	2
Přírodopis a vlastivěda	2
Občanská výchova	2
Informační technologie	2
Ruský jazyk	1
Německý jazyk	1
Hudební výchova	1
Dějepis	1

Tabulka 3: Zastoupení vyučovaných předmětů napříč stupni

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Z tabulky vyplývá, že více než polovina pedagogů učí pouze šachy, a nepůsobí pedagogicky na škole jako vyučující jiných předmětů. Zároveň se potvrzuje častá spojitost mezi výukou šachů a výukou matematiky.

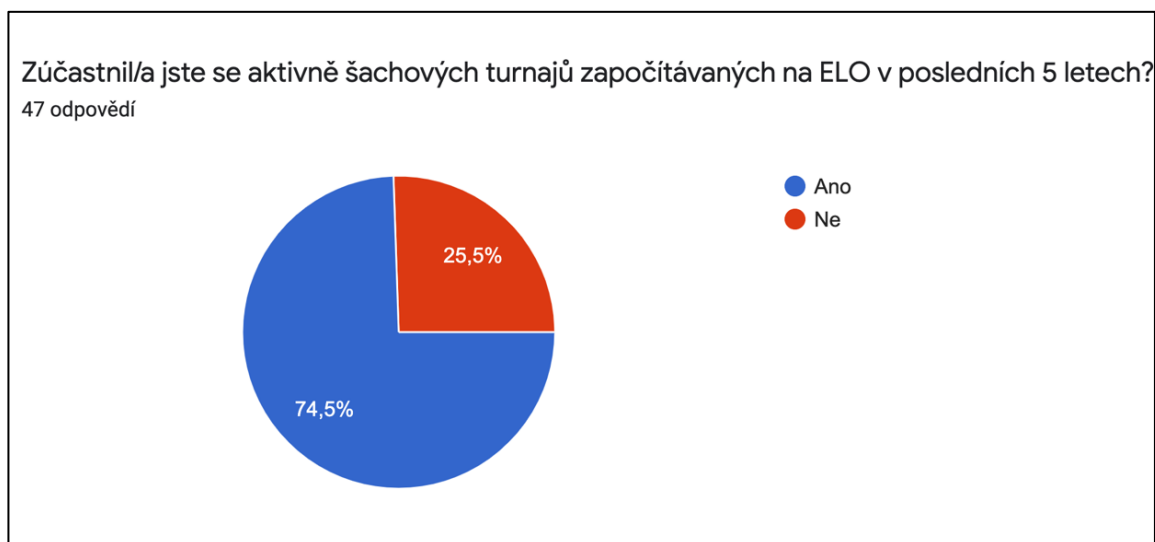
Otázka 3: Šachové kompetence pedagogů projektu Šachy do škol

Cílem dvou otázek bylo zjistit, zda jsou pedagogové také aktivními šachisty. Zjištění odpovědí souviselo s otázkou, zda jsou registrovanými hráči Šachového svazu České republiky, a zda v posledních pěti letech aktivně hráli šachy, nikoli pouze na úrovni např. přátelských zápasů.

Graf 2: Podíl registrací v Šachovém svazu ČR

Zdroj: vlastní šetření

Graf 3: Aktivní hráčská zkušenost

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Celkem 40 pedagogů šachu je registrovaných v ŠSČR, 7 nikoliv. Ze 47 osob se 35 v posledních pěti letech zúčastnilo oficiálních šachových turnajů, jejichž výsledky se započítávají do hodnocení ELO, 12 osob žádný takový turnaj v posledních pěti letech nehrálo.

Otázka 4: Šachová výkonnost pedagogů

Šachovou výkonnost měří tzv. stupnice ELO, vynalezená matematikem Árpádem Imre Elem, která na základně průběžných herních výsledků udává číselnou hodnotu hráčovy výkonnosti. Rozdíl mezi ELO dvou hráčů určuje přibližnou pravděpodobnost výsledků zápasu. Mimo šachů, pro které byla stupnice původně vytvořena, se využívá i v jiných hrách a sportech.⁹⁹

V rozdělení herních úrovní dle ELO a výkonnostních tříd vycházím z české směrnice LOK,¹⁰⁰ která se mírně liší od směrnic FIDE, avšak také určuje přibližnou herní úroveň. Odchytky v kritériích výpočtu národního (LOK) a mezinárodního (FIDE) ELO jsou však pro účel práce zanedbatelné. Platí, že čím vyšší je hodnota ELO, tím je hráč lepší.

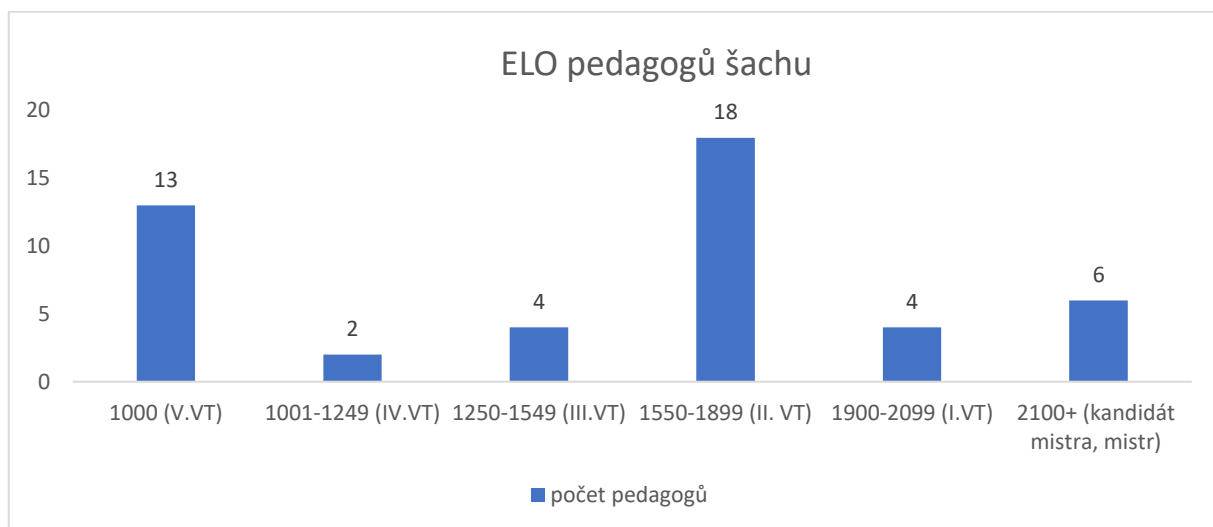
⁹⁹ MAZZOLA, Matt. Understanding the Elo Rating System. *Mattmazzola* [online]. 2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://mattmazzola.medium.com/understanding-the-elo-rating-system-264572c7a2b4>

¹⁰⁰ Klasifikační řád ŠSČR. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachovy-svaz-cr/legislativa/klasifikacni-rad-sscr/>

ELO (výkonnostní třída)	počet pedagogů	podíl v %
1000 (V. VT)	13	27,66 %
1001-1249 (IV. VT)	2	4,26 %
1250-1549 (III. VT)	4	8,51 %
1550-1899 (II. VT)	18	38,30 %
1900-2099 (I. VT)	4	8,51 %
2100+ (kandidát mistra, mistr)	6	12,77 %

Tabulka 4: Hodnoty ELO pedagogů Šachy do škol

Zdroj: vlastní šetření

Graf 4: Hodnoty ELO pedagogů Šachy do škol

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Ve výzkumu byli zastoupeni pedagogové všech výkonnostních úrovní, přičemž nejnižší výkonnostní úroveň (ELO 1000) je také přiřazována hráčům bez registrace v ŠSČR (7 pedagogů), kteří bez této registrace nemohou vyšší ELO získat, a mají tak výchozí, nejnižší hodnotu.

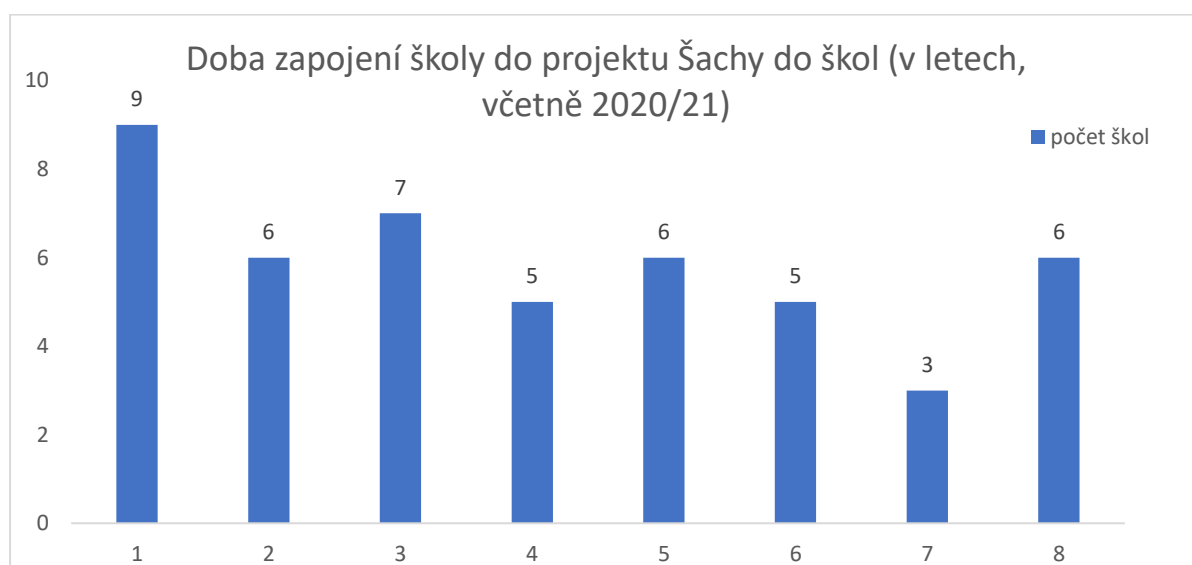
Otázka 5: Zapojení pedagoga a školy do projektu

Projekt Šachy do škol byl zahájen v roce 2013, respondenti odpovídali na otázku, jak dlouho je jejich škola zapojena do projektu.

Otázka: Kolik školních let (včetně 2020/21) probíhá na Vaší škole projekt Šachy do škol?	počet škol	podíl v %
1	9	19,15 %
2	6	12,77 %
3	7	14,89 %
4	5	10,64 %
5	6	12,77 %
6	5	10,64 %
7	3	6,38 %
8	6	12,77 %

Tabulka 5: Doba zapojení jednotlivých škol do ŠdŠ

Zdroj: vlastní šetření

Graf 5: Doba zapojení jednotlivých škol do ŠdŠ

Zdroj: vlastní šetření

Na tuto otázku navazoval dotaz, jak dlouho jednotliví pedagogové učí na své škole šachy.

Otázka: Kolik školních let (vč. 2020/21) učíte šachy Vy na Vaší škole?	počet pedagogů	podíl v %
1	10	21,28 %
2	6	12,77 %
3	3	6,38 %
4	6	12,77 %
5	4	8,51 %
6	4	8,51 %
7	5	10,64 %
8	1	2,13 %
9	2	4,26 %
10	2	4,26 %
12	1	2,13 %
15	2	4,26 %
24	1	2,13 %

Tabulka 6: Zapojení pedagoga do projektu

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: U respondentů byly zastoupeny všechny doby zapojení do projektu (1 rok až 8 let). U odpovědí na otázku, jak dlouho učí pedagogové šachy na své škole, však nebyla explicitně zdůrazněna v otázce souvislost s projektem Šachy do škol, dá se tedy předpokládat, že u hodnot vyšších než 8 se jednalo o výuku šachů mimo projekt ŠdŠ. Výuka šachu probíhá na mnoha školách s projektem Šachy do škol paralelně, a výsledky tedy nejsou směrodatné pro můj výzkum. Zároveň ale lze pozorovat dlouhodobý zájem pedagogů šachy vyučovat i mimo projekt Šachy do škol.

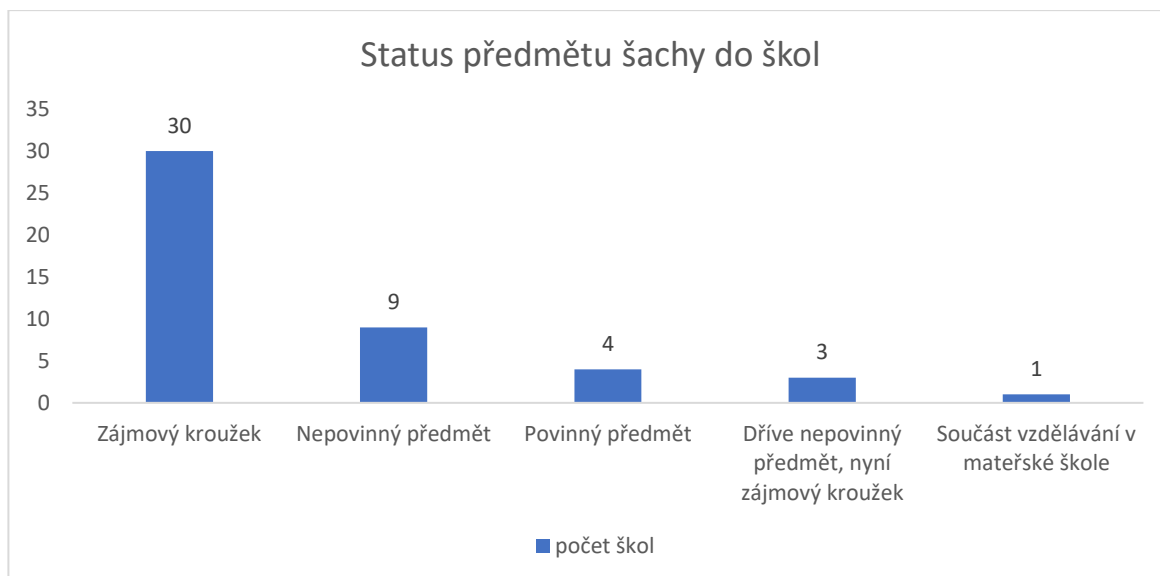
Otázka 6: Status hodin šachu

V další otázce respondenti vyplňovali, v jaké formě jsou šachy vyučovány, a svoji odpověď mohli rozvinout v upřesňující popisné otázce.

Jaký je statut hodin šachů na Vaší škole?	počet škol	v procentech
Zájmový kroužek	30	63,83 %
Nepovinný předmět	9	19,15 %
Povinný předmět	4	8,51 %
Dříve nepovinný předmět, nyní zájmový kroužek	3	6,38 %
Součást vzdělávání v mateřské škole	1	2,13 %

Tabulka 7: formy vyučování šachů ve školách

Zdroj: vlastní šetření

Graf 6: Formy výuky na školách

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Z dotazníku vyplývá, že 33 škol a školských zařízení v tuto chvíli nabízí šachy jako zájemový kroužek (u zapojených DDM není jiná forma ani možná). V upřesňujících odpovědích dva pedagogové uvedli, že šachy využívají jako didaktický nástroj v hodinách matematiky, v jednom případě mohli mít úspěšní žáci 1. stupně ZŠ hodinu matematiky jednou týdně nahrazenou výukou šachů. V jednom případě byla zmíněna šachová tematika v rámci hodin výtvarné výchovy, také na 1. stupni ZŠ.

Otázka 9: Pro který stupeň výuky je nabízena výuka šachů na Vaší škole

V této otázce bylo možné zaškrtnout více odpovědí vzhledem k propojení MŠ a ZŠ, případně ZŠ a SŠ. Orientační hodnotou pro školská zařízení byl věk žáků navštěvujících dané stupně, výsledky tedy odpovídají i věku dětí navštěvujících domovy dětí a mládeže (DDM).

Vzdělávací stupeň	Počet
MŠ	5
1. stupeň ZŠ	38
2. stupeň ZŠ a ekvivalent víceletých gymnázií	24
SŠ	8

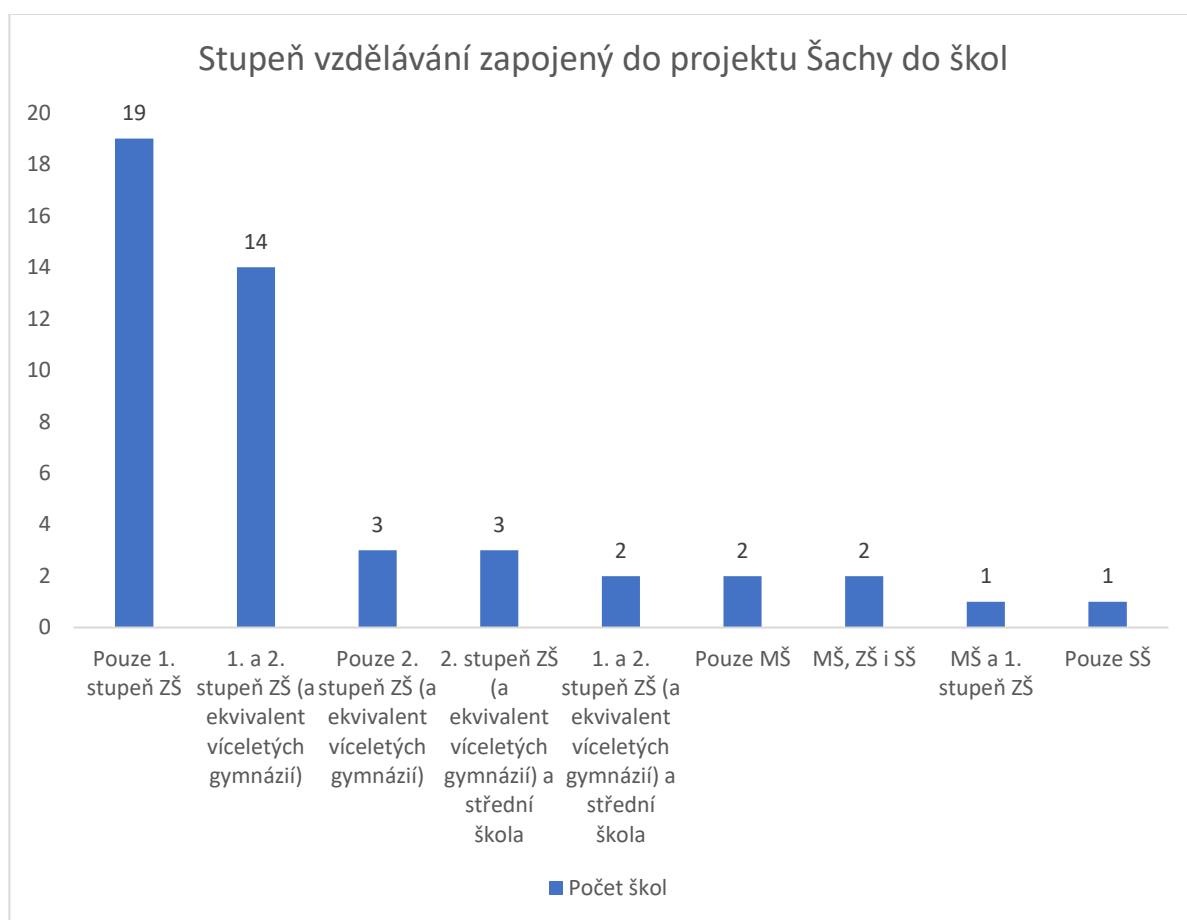
Tabulka 8: Školské stupně nabízející výuku šachů v absolutních číslech

Zdroj: vlastní šetření

Stupeň vzdělávání zapojený do projektu Šachy do škol	Počet škol	podíl v %
Pouze 1. stupeň ZŠ	19	40,43 %
1. a 2. stupeň ZŠ (a ekvivalent víceletých gymnázií)	14	29,79 %
Pouze 2. stupeň ZŠ (a ekvivalent víceletých gymnázií)	3	6,38 %
2. stupeň ZŠ (a ekvivalent víceletých gymnázií) a střední škola	3	6,38 %
1. a 2. stupeň ZŠ (a ekvivalent víceletých gymnázií) a střední škola	2	4,26 %
Pouze MŠ	2	4,26 %
MŠ, ZŠ i SŠ	2	4,26 %
MŠ a 1. stupeň ZŠ	1	2,13 %
Pouze SŠ	1	2,13 %

Tabulka 9: Rozložení šachové výuky na jednotlivých školách

Zdroj: vlastní šetření

Graf 7: Rozložení šachové výuky na jednotlivých školách

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Největší podíl šachové výuky probíhá na 1. stupni základních škol, v rozložení mezi stupni se projevuje organizační struktura škol, kde výuka bývá nabízena na všech stupních, které žáci navštěvují v rámci jedné vzdělávací instituce.

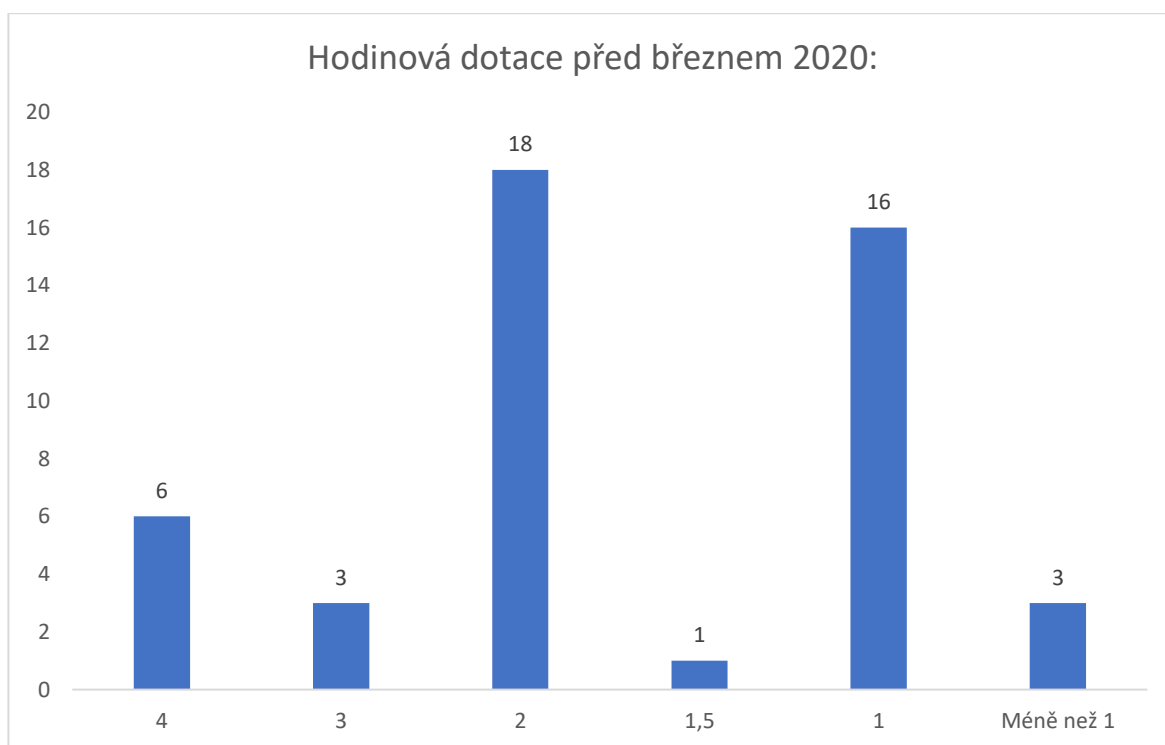
Otázka 10: Hodinové dotace

Poslední otázka první části se dotazovala, kolik hodin výuky probíhalo před pandemií a v době pandemie. V upřesňující odpovědi mohlo být dovysvětleno, jakým způsobem probíhá výuka šachu online formou.

Kolik vyučovacích hodin (45 minut) šachu bylo v průměru za týden odučeno na Vaší škole v době prezenčního vzdělávání, před březnem 2020?	počet	podíl v %
4	6	12,77 %
3	3	6,38 %
2	18	38,30 %
1,5	1	2,13 %
1	16	34,04 %
Méně než 1	3	6,38 %

Tabulka 10: Časová dotace před pandemií koronaviru

Zdroj: vlastní šetření

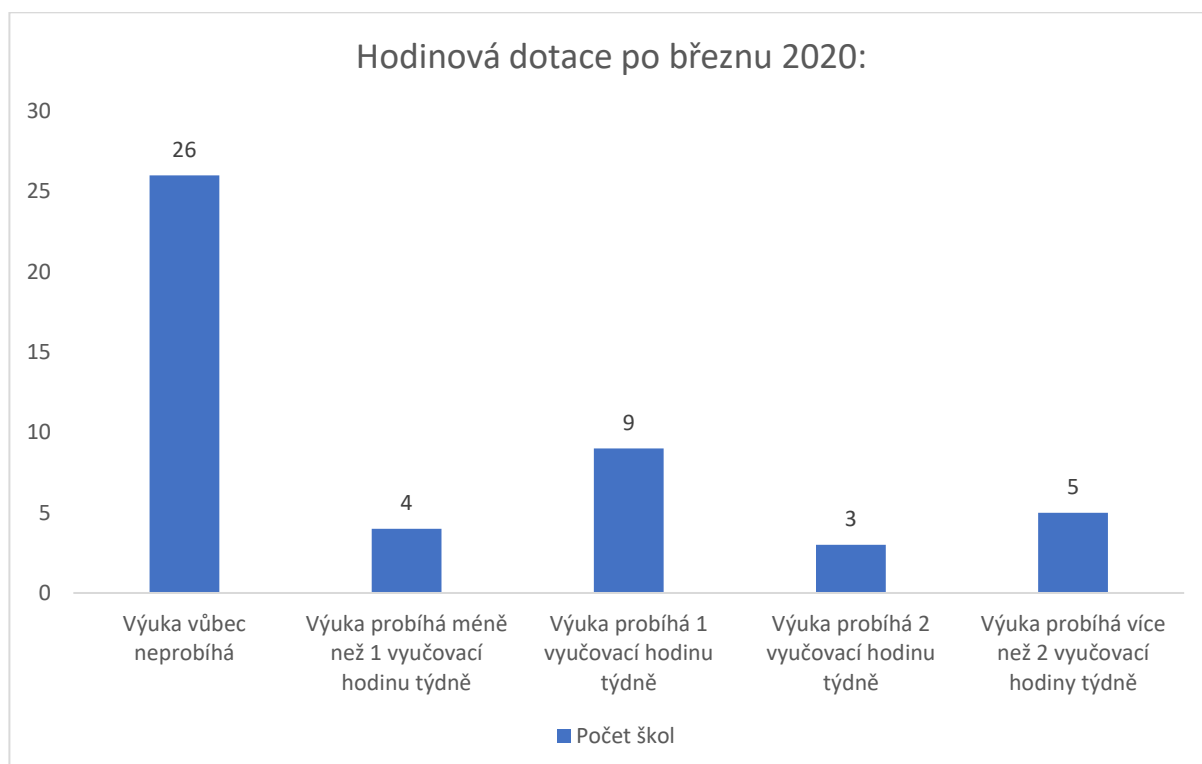
Graf 8: Časová dotace před pandemií koronaviru

Zdroj: vlastní šetření

Kolik vyučovacích hodin (45 minut) šachu bylo v průměru za týden odučeno na Vaší škole v době distanční výuky, od března 2020?	Počet škol	podíl v %
Výuka vůbec neprobíhá	26	55,32 %
Výuka probíhá méně než 1 vyučovací hodinu týdně	4	8,51 %
Výuka probíhá 1 vyučovací hodinu týdně	9	19,15 %
Výuka probíhá 2 vyučovací hodiny týdně	3	6,38 %
Výuka probíhá více než 2 vyučovací hodiny týdně	5	10,64 %

Tabulka 11: Časová dotace šachu během pandemie koronaviru

Zdroj: vlastní šetření.

Graf 9: Časová dotace šachu během pandemie koronaviru

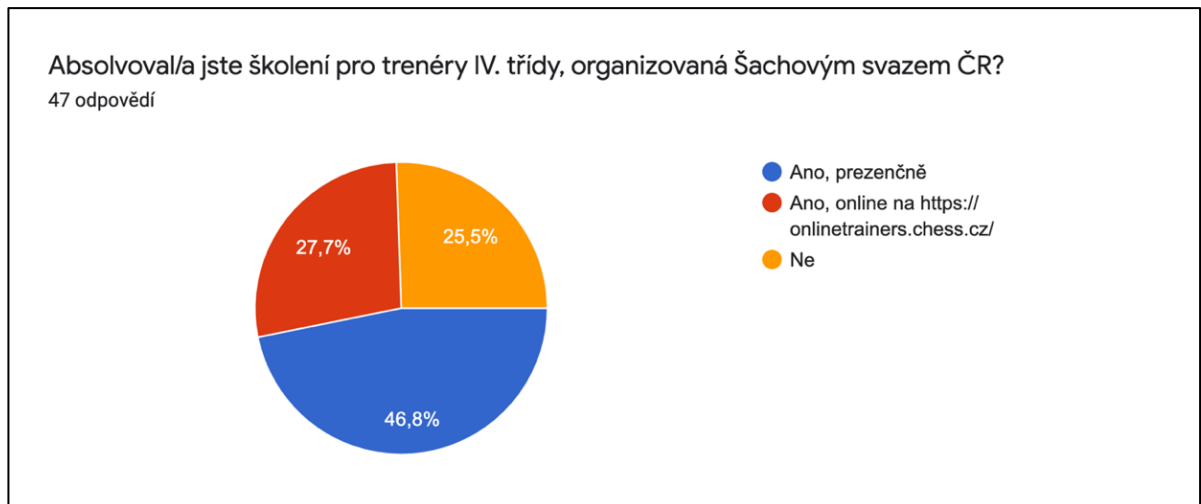
Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Výuka šachů na školách v době před březnem 2020 měla nejčastější dotaci 1 nebo 2 vyučovacích hodin. V době uzavření a/nebo částečného provozu škol jsou žákům nabízeny možnosti řešit šachové úlohy online, účastnit se individuálních konzultací, případně jsou na některých školách pořádány pravidelné turnaje. Fakt, že více než 55 % výuky není nahrazeno, souvisí s tím, že vůbec neprobíhají zájmové kroužky, které jsou nejčastějším způsobem šachové výuky na školách. Zvýšená časová dotace pak odpovídá účasti dětí na online turnajích a zápasech, které trvají déle než 45 minut.

7.3.2 Praktická a teoretická příprava šachových pedagogů

Otázka 1: Absolvování trenérského školení

Jak bylo popsáno v teoretické části práce, pedagogům je doporučeno absolvovat školení ŠSČR. První otázkou tedy bylo, zda a v jaké formě pedagogové školení absolvovali.

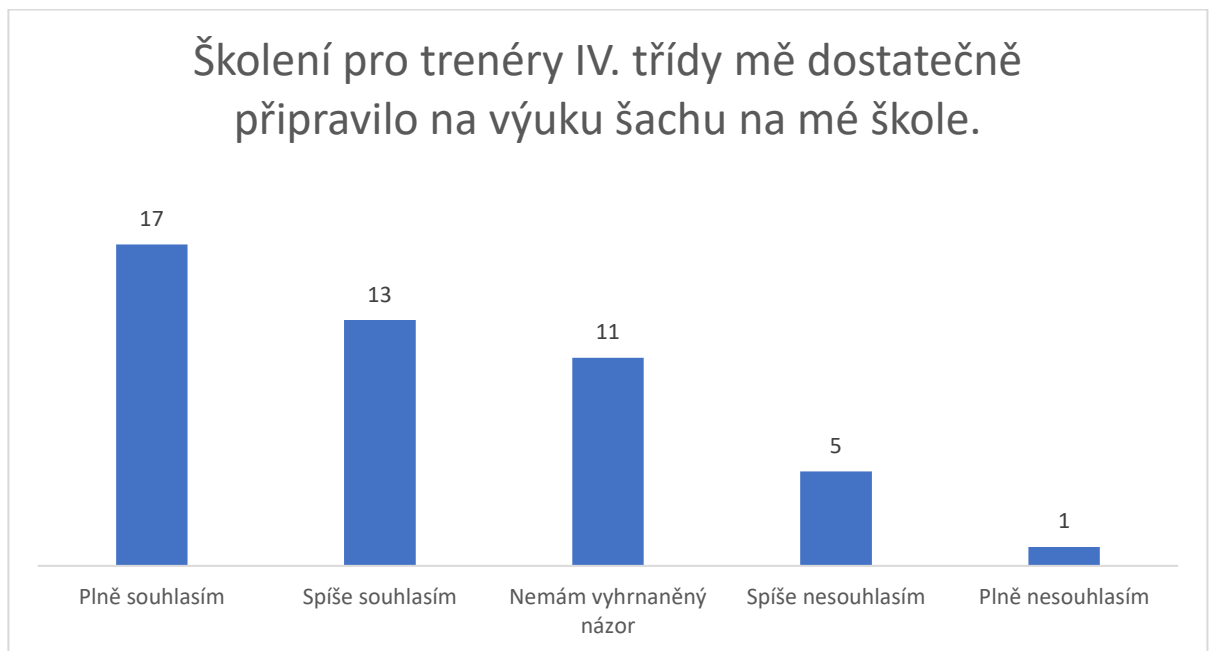
Graf 10: Absolvování školení ŠSČR

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Celkem 22 pedagogů absolvovalo školení v prezenční formě, 13 pedagogů online a 12 pedagogů školení neabsolvovalo vůbec.

Otázka 2: Postoj pedagogů k přípravnému trenérskému školení

Za použití tzv. Likertovy škály byly zjišťovány postoje pedagogů ke trenérskému školení.

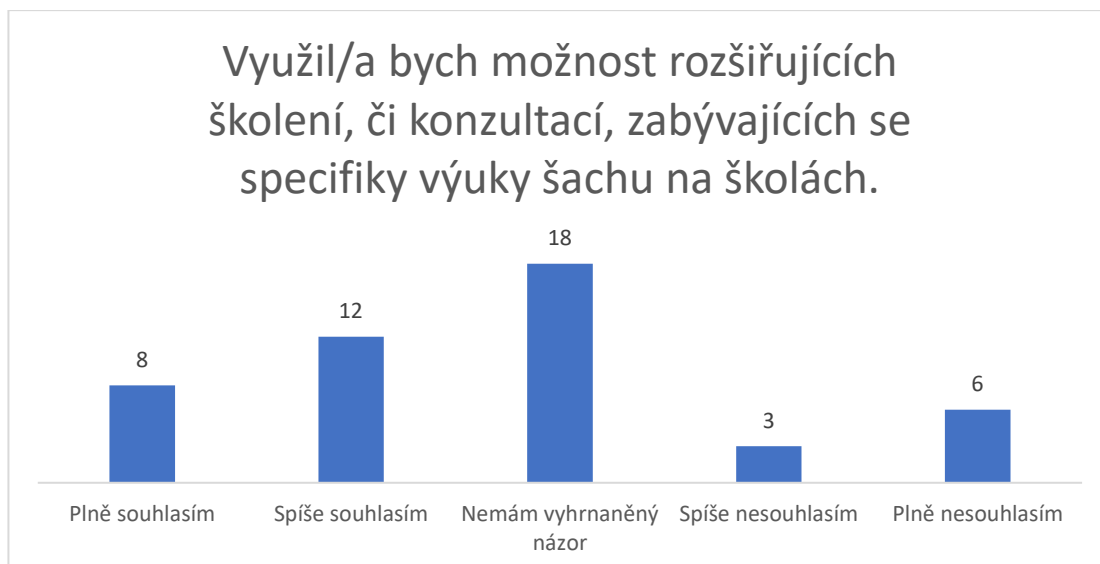

Graf 11: Adekvátnost přípravy trenérskými školeními

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Pedagogové hodnotí přípravný kurz kladně, jsou spíše spokojeni. U šesti respondentů, kteří nesouhlasí, by bylo zajímavé v rozhovoru zjistit příčinu nespokojenosti s trenérským kurzem.

Dále bylo zjišťováno, zda je obecný kurz pro trenéry IV. třídy dostačující i pro účel výuky šachu na školách.

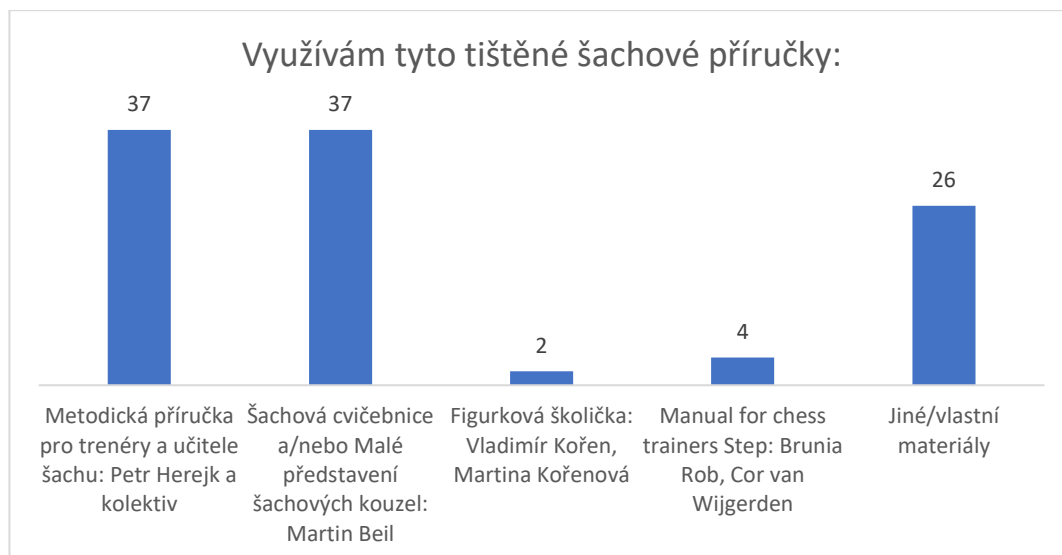
Graf 12: Zájem o navazující specializované školení

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Pedagogové v této otázce nemají definovanou přesnou formu navazující podpory (např. zda jde o školení rozvíjející kompetence pedagogické nebo šachové), proto zřejmě jejich názor není vyhraněný.

Otázka 3: Metodické materiály projektu Šachy do škol

Formou otázky s možností vybrat více odpovědí byly pedagogům nabídnuty nejčastější publikace k výuce na školách, v doplňující otevřené odpovědi bylo možné upřesnit i další využívané materiály. Na výběr byly publikace zmiňované v teoretické části práce.

Graf 13: Počet zmínek o využití jednotlivých materiálů

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: Pedagogové hojně využívají materiály doporučené ŠSČR. Jako doplněk k těmto příručkám využívají české i cizojazyčné publikace, zaměřené například na zahájení, koncovky nebo taktiku, případně jiné dílčí aspekty šachové hry. Dvakrát byly zmíněny Metodické dopisy Františka Pitharta¹⁰¹, kniha Pat a Mat hrají šachy,¹⁰² publikace Škola šachu,¹⁰³ různé publikace Richarda Biolka,¹⁰⁴ a Karla Plisky¹⁰⁵. Časopis Československý šach (známý zejména rubrikou „Na pomoc školám“) je využíván v jednom případě.

Otázka 4: Využití internetových portálů

Pedagogové byli dotazováni, zda používají pro výuku šachu i internetové zdroje, a v upřesňující odpovědi mohli uvést, jaké.

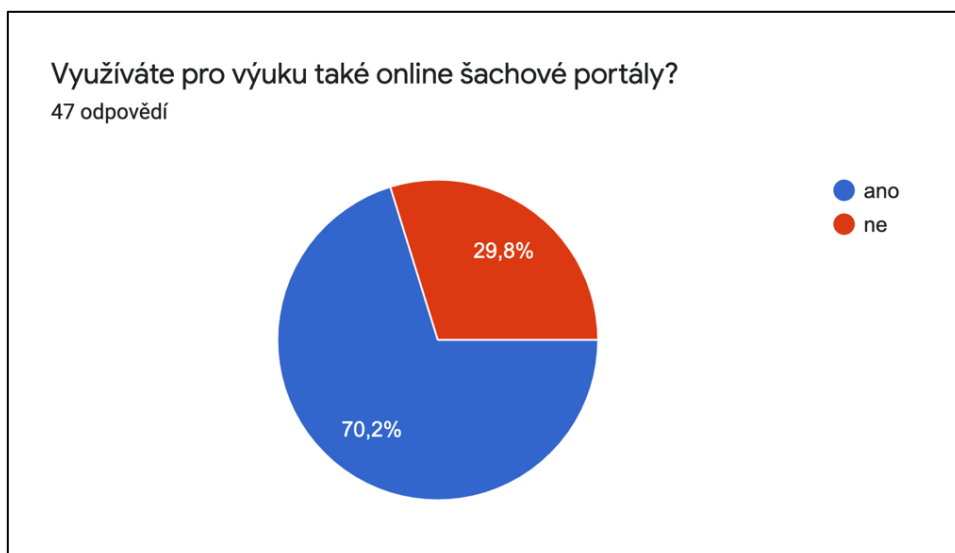
¹⁰¹ František Pithart: stručný životopis. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/frantisek-pithart>

¹⁰² KUBALA, Martin. *Pat a Mat hrají šachy: šachová cvičebnice pro děti*. 1. vyd. Praha: Šachový svaz České republiky, 2013. 39 s.

¹⁰³ NORWOOD, David. *Škola šachu netradičně*. Ilustroval Ian WINTER. Bratislava: Mladé letá, c1996. ISBN 80-06-00735-7.

¹⁰⁴ Richard Biolk – knihy. *Databáze knih* [online]. ©2008 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/richard-biolek-54654>

¹⁰⁵ PLISKA, Karel. *Učebnice šachu pro samouky: začátečníci s historií a pravidly hry*. 8., rozš. vyd. Frýdek-Místek: Pliska, 2006. ISBN 808523257x.

Graf 14: Využití šachových portálů ve výuce Šachů na školách

Zdroj: vlastní šetření

Zjištění: 33 respondentů pro svou výuku používá šachové weby, 14 nikoliv.

Šachový portál	Počet zmínek
learningchess.net	11
lichess.org	11
sachy-dolmen.cz	7
chess.cz	4
chess.com	4
Youtube.com	3
chessbase.org	2
nss.cz	2
chesspuzzles.com	2

Tabulka 12: Upřesňující odpovědi – konkrétní šachové weby a počet jejich zmínek

Zdroj: vlastní šetření.

Zjištění: Pedagogové využívají nejčastěji multifunkční šachové weby, které umožňují volné hraní i řešení šachových úloh. Dále čerpají ukázkové partie ze specializovaných databází (chessbase.org), nebo šachových zpravodajských serverů (nss.cz - Novoborský šachový server).

Při využití YouTube se omezují pouze na videa v českém jazyce: Trénujeme s mistry (přednášky českých šachistů, videa produkuje Šachový svaz ČR), nebo videa mládežnického

reprezentanta Jáchyma Němce¹⁰⁶, který může být pro děti atraktivní, protože Němec je žákům věkově blízký (je ročník narození 2008), případně videa Roberta Cveka a Petra Koutného¹⁰⁷.

7.4 *Hlavní zjištění a diskuze výsledků dotazníku*

Dotazník splnil cíl popsat situaci projektu Šachy do škol v zadaných otázkách. Vysoká návratnost podle mého názoru svědčí o zájmu pedagogů o výuku šachu a také jejich nadšení. To potvrzují i pozitivní odezvy a zájem o tuto bakalářskou práci, které jsem v reakci na zaslání dotazníku získala ve více než 15 případech. Jednotlivé e-mailové odpovědi ukázaly například i na problematiku nedostatku adekvátních materiálů pro výuku v mateřských školách, nebo zájem o doporučení dalších šachových knih a webů. Četnost reakcí také nabízí východiska pro zkoumání motivace pedagogů pro účast v projektu, či další zkoumání jimi položených otázek.

Technickým problémem při zpracování dat dotazníkového šetření byla absence předvýzkumu, který by pomohl odhalit nepřesnosti u tří otázek. Prvním nedostatkem je chybějící důraz na dobu výuky šachů pouze v rámci projektu ŠdŠ (část 1, otázka 5), dále u otázky na formu výuky (část 1, otázka 6) chyběla možnost kroužku v DDM (respondenti v doplňujícím komentáři psali, že nejsou pedagogy ve škole). A také nebyla ošetřena možnost nenabízet škálové otázky o školení i respondentům, kteří se ho nezúčastnili. Zde se jednalo o chybnou domněnku, že všichni pedagogové školení absolvovali. Otázka na využití metodické a organizační podpory byla chybně položena, její závěry nebylo možné jednoznačně vyhodnotit, proto není do práce zařazena.

Výzkum poukázal na to, že výuka šachů na školách je ze dvou třetin doménou učitelů, z jedné třetiny učitelek. V tomto ohledu je důležité zmínit oficiální statistiky FIDE, kde bylo k lednu 2020 evidováno 771 484 aktivních hráčů, z čehož 120 065 byly ženy, tedy zastoupení žen tvořilo 15,6 %.¹⁰⁸ Stejně tak dvě třetiny šachových pedagogů jsou aktivními šachisty. Důležité bylo také zjištění, že výuka probíhá převážně na základních školách a ve formě zájmových kroužků, a je tedy pochopitelné, že projekt je v době zrušených kroužků z velké části pozastaven.

¹⁰⁶ Učíme se šachy 1: Proč hrát šachy. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=1OUZQ48oqR0>

¹⁰⁷ Robert a Petr šachy. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/channel/UCBwajD0T4lsXKV0qSA3Emng>

¹⁰⁸ Is it true that Chess is generally more played by men? *Chess* [online]. 2013 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://chess.stackexchange.com/questions/162/is-it-true-that-chess-is-generally-more-played-by-men>

Překvapivé bylo zjištění, že 25,5 % pedagogů neabsolvovalo školení pro trenéry IV. třídy. Zdůvodněním však může být skutečnost, že si respondenti neuvědomili, že kurz mohli absolvovat i pro svou trenérskou dráhu mimo projekt Šachy do škol, případně, že kurz neabsolvovali kvůli krátké době zapojení do projektu a pandemické situaci. Množství a variabilita používaných materiálů poukazuje na zájem pedagogů o vyučování šachů do škol, a snad i hledání cest k tomu, jak děti pro šachy nadchnout a výuku diferenciovat, a dále děti motivovat skrz hravé úkoly a podporovat hraní turnajů.

Jistě by stálo za to pokračování s rozšiřujícími rozhovory s autory českých učebnic, a v neposlední řadě také s pedagogy ohledně jednotlivých odpovědí. Bylo by zajímavé zjistit podrobnější informace o možnosti rozšířit školení pro trenéry o specifika školní výuky (část druhá, otázka 2). V neposlední řadě také dále sledovat, jak probíhá diferenciací ve výuce, protože u některých uvedených zdrojů k šachovým kroužkům se jednalo o materiály určené pokročilým hráčům.

Samozřejmě se také nabízí další směřování k výzkumu šachových dovedností dětí, zapojených do projektu Šachy do škol. A nejen dovedností šachových, podle Wendi Fischer mají šachové programy pro děti výhody v tom, že jednak získávají „tvrdé dovednosti“, měřitelné v jednotlivých předmětech, ale také si přitom hrají a rozvíjejí dovednosti tzv. „měkké“.¹⁰⁹ Mezi měkké dovednosti patří například: sebeovládání, schopnost se koncentrovat, schopnost časového managementu, schopnost pracovat v týmu, komunikovat a řešit konflikty, nebo rozvíjet svou kreativitu a kritické myšlení.¹¹⁰ Zde vidím velký potenciál pro další zkoumání vlivu šachové hry na děti.

Všechny další podněty ke zkoumání by jistě vedly ke zjištěním, která by byla přínosná jak pro samotné pedagogy, tak pro koordinátory projektu Šachy do škol na celostátní úrovni.

¹⁰⁹ LÖFFER, Stephan. Pioneering national chess education in Armenia. *ChessBase* [online]. Dostupné z: <https://en.chessbase.com/post/pioneering-national-chess-education-in-armenia>

¹¹⁰ Měkké dovednosti. *Wikisofia* [online]. ©2013 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/M%C4%9Bkk%C3%A9_dovednosti

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce je zavádění šachové hry v různých formách a podobách do školní výuky a mapování projektu ŠSČR a MŠMT Šachy do škol.

V teoretické části práce jsou popsány základní přínosy šachů ve školách, a popsány výzkumy, kterými se prokazují výhody šachů v kontextu rozvoje žáků, osobnostně i v jednotlivých předmětech. V textu na základě studia dostupné literatury a internetových zdrojů docházím k závěru, že zavádění šachové výuky ve školách je velmi přínosné.

V empirické části práce odpovídám na otázku, jaké jsou šachové a pedagogické kompetence respondentů dotazníkového šetření, tedy učitelů mateřských, základních a středních škol, i lektorů, kteří působí na škole pouze pro výuku šachů. To považuji za přínos práce, i přesto, že pracuji s menším vzorkem respondentů, protože obdobná data nejsou o projektu Šachy do škol momentálně dostupná.

Za přínos empirické části práce považuji také svůj vlastní rozvoj v oblasti zkoumání skrz dotazníkové šetření, zvýšil se můj zájem o způsoby správného provedení výzkumu, typy položených otázek. Motivace k napsání této práce se vztahuje zároveň k vlastní pedagogické praxi výuky šachů v šachovém klubu, kam často přicházejí žáci, kteří prošli výukou šachů ve škole. Otázky, které jsem si několik let pokládala, zde byly zodpovězeny.

Výuka šachu ve školách je tématem, které se čas od času objeví i v širší veřejné diskuzi, přesto však dosud nebyla zavedena v koordinaci ŠSČR a MŠMT do velkého počtu českých škol. Jedním z cílů této práce je proto pomoci propagovat výuku šachu ve školách a ukázat na možnosti rozvoje dětí skrz hru, která je může provázet po skončení školní docházky, často i celý život.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

AVERBAKH Jurij, G. K. KASPAROV, and Inga GUREVICH. *A history of chess: from Chaturanga to the present day*. Milford, CT: Russell Enterprises, Inc, 2012., ISBN-10: 1936490447.

BEIL, Martin. *Malé představení šachových kouzel: 1. díl cvičebnice šachu pro začátečníky*. 1. vydání. Kunovice: Galerie Dolmen, 2019. 128 stran. ISBN 978-80-87303-67-2.

BEIL, Martin. Online školení trenérů 4. třídy: Souhrnný studijní materiál. *Šachový svaz České republiky* [online]. 2018 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/online-skoleni-treneru-4-tridy/>

BEIL, Martin. *Šachová cvičebnice*. Ilustrovala Vlasta POSPÍŠILOVÁ. Zlín: Šachový svaz České republiky, 2013-. ISBN 978-80-87943-01-4.

BEIL, Martin. ŠACHY DO ŠKOL - Soutěž - 2020/21. *Šachy Dolmen* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/stranka/sachy-do-skol-soutez-202021>

BELVA, Frédéric. Pourquoi le jeu d'échecs dans les écoles? *F.E.F.B.* [online]. 2014 [cit. 22.04.2021]. Dostupné z: [https://espritlogique.com/files/Bienfaits%20pratique/Pourquoi%20les%20%C3%A9checs \[12948\].pdf](https://espritlogique.com/files/Bienfaits%20pratique/Pourquoi%20les%20%C3%A9checs%20dans%20les%20%C3%A9coles.pdf)

BRUNIA, Rob. *Learning Chess - Workbook Step 1*. 8th edition. Van Wijgerden, 2009. ISBN 978-9077275139.

CAILLOIS, Roger. *Hry a lidé: maska a závrať*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998. 215 s. ISBN 80-902482-2-5.

Cornell Critical Thinking Test Guide. *Tests.com* [online]. ©2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.tests.com/Cornell-Critical-Thinking-Testing>

Degrees of Reading Power. *Questar Assessment* [online]. ©2017 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.questarai.com/assessments/district-literacy-assessments/degrees-of-reading-power/>

Dont put chess in the schools!! *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/forum/view/general/dont-put-chess-in-the-schools>

FIDE Country Top chess players. *FIDE Ratings and Statistics* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://ratings.fide.com/topfed.phtml?tops=0&ina=2&country=ARM>

- FIDE Handbook: B. Permanent Commissions / 07. Regulations for the Titles of Trainers. *FIDE* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://handbook.fide.com/chapter/B07>
- First World University Online Championships. *First World University* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://worlduniversity.fide.com/>
- František Pithart: stručný životopis. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/frantisek-pithart>
- Fritz a Šachlík: Nauč se hrát šachy - pro Windows XP. *Spolecenske-hry.cz* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.spolecenske-hry.cz/view.php?Page=Detail&Zbozi=14717>
- Gambit. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/gambit>
- GONSIOR, E. Přednáška 1. část. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=7f_A3nKMkgs&t=53s
- HEREJK, Petr a kol. *Metodická příručka pro učitele a trenéry šachu*. 2. doplněné vydání. Praha: Šachový svaz České republiky, 2015. 205 stran. ISBN 978-80-87943-04-5.
- How Many Chess Players Are There In The World? *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/article/view/how-many-chess-players-are-there-in-the-world>
- Hra. *Npi: Metodický portál RVP.cz* [online]. 2011 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/H/Hra
- HUIZINGA, Johan. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Překlad Jaroslav Vácha. Vyd. 2., V edici Studie 1. Praha: Dauphin, 2000. 297 s. Studie; 12. ISBN 80-7272-020-1.
- HURTA, Miroslav. Rukověť trenéra šachu. *Chess* [online]. 2004 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/wp-content/uploads/2019/05/Miroslav-Hurta-Rukov%C4%9B%C5%A5-tren%C3%A9ra-%C5%A1achu.pdf>
- Chess in Schools. *Chess.com* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.com/article/view/chess-in-schools>
- Chess makes move for inclusion at 2024 Paris Olympics. *Reuters* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-chess-olympics-idUSKCN1Q12N4>

Chess teaching in schools in the European Union. *Europarl.europa.eu* [online]. 2011 [cit. 25.04.2021-]. Dostupné

z: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=LDM_BRI\(2011\)110223](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=LDM_BRI(2011)110223)

Chess to be taught in Spanish schools. *TheLocal* [online]. ©2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://www.thelocal.es/20150212/chess-set-to-become-school-subject-in-spain/>

CHITIYO, George et al. Teaching with Chess: Exploring the Relationship between Chess and Student Learning Outcomes. *University of Alabama* [online]. 2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://chessinschools.us/wp-content/uploads/2019/01/ACIS-Years-1-3-Report-01-08-19.pdf>

Is it true that Chess is generally more played by men? *Chess* [online]. 2013 [cit. 22. 04. 2021].

Dostupné z: <https://chess.stackexchange.com/questions/162/is-it-true-that-chess-is-generally-more-played-by-men>

Jak se zapojit do projektu Šdš. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021].

Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/jak-se-zapojit/>

JANOTOVÁ, Zuzana a kol. Inspirace pro rozvoj gramotnosti PISA: Úlohy ze čtenářské, přírodovědné a matematické gramotnosti. *Česká školní inspekce* [online]. 2018 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné

z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/2021_p%5%99%c3%adlohy/Mezin%c3%a1rodn%c3%ad%20%c5%a1et%c5%99en%c3%ad/PISA_2020_04_01_e-verze_final.pdf

Jezdec a čtyřlístky. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/jezdec-ctyrlistky>

Judita Polgárová: zajímavosti. *Šachy Dolmen* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/judita-polgarova>

Klasifikační řád ŠSČR. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://www.chess.cz/sachovy-svaz-cr/legislativa/klasifikacni-rad-sscr/>

Komodo Chess Engine. *Komodo Chess Engine* [online]. ©2019 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://komodochess.com/>

KUBALA, Martin. *Pat a Mat hrají šachy: šachová cvičebnice pro děti*. 1. vyd. Praha: Šachový svaz České republiky, 2013. 39 s.

- Learn chess with the Steps Method. *Stappenmethode* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.stappenmethode.nl/en/>
- LINHART, Jiří a Vladimír ČECHÁK. Sport. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sport>
- LÖFFER, Stephan. Pioneering national chess education in Armenia. *ChessBase* [online]. Dostupné z: <https://en.chessbase.com/post/pioneering-national-chess-education-in-armenia>
- Marek Vokáč: zajímavosti. *Šachy Dolmen*. [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/marek-vokac>
- MARGULIES, Stuart. The Effect of Chess on Reading Scores: District Nine Chess Program Second Year Report. *The American Chess Foundation* [online]. New York [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: <http://rknights.org/wp-content/uploads/margulies.pdf>
- MAZZOLA, Matt. Understanding the Elo Rating System. *Mattmazzola* [online]. 2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://mattmazzola.medium.com/understanding-the-elo-rating-system-264572c7a2b4>
- Měkké dovednosti. *Wikisofia* [online]. ©2013 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/M%C4%9Bkk%C3%A9_dovednosti
- MEYER-KAHLEN, Stefan. The Shredder chess programs. *Shredder* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.shredderchess.com/>
- Miroslav Hurta: Podrobný výpis kontaktu. *JmŠS* [online]. 2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://jmss.chess.cz/view_artefact.php?type=jmss_address&id=5
- NORWOOD, David. *Škola šachu netradičně*. Ilustroval Ian WINTER. Bratislava: Mladé letá, c1996. ISBN 80-06-00735-7.
- NOVOTNÁ, Kateřina a Veronika KRABSOVÁ. Formativní hodnocení: případová studie. *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*. Praha: Státní nakladatelství učebnic 1951-, 2013, 63(3), 355-371. ISSN 0031-3815. s. 356.
- O nás. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/>

Obecné propozice přeboru škol 2020/2021: Přebor škol v šachu: (Mistrovství ČR školních týmů v šachu). *Chess.cz* [online]. 2021 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.chess.cz/wp-content/uploads/2020/10/Obecne_propozice_Prebora_skol_2020-2021.pdf

Obecné propozice přeboru škol 2020/2021. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: https://www.chess.cz/wp-content/uploads/2020/10/Obecne_propozice_Prebora_skol_2020-2021.pdf

OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. 176 stran. ISBN 978-80-244-5141.

PACHMAN, Luděk. *Šach pro každého: od pravidel přes vývin figur až k analýze partií*. [Praha]: ŠACHinfo, 2004. Šachové skvosty. ISBN 80-86595-09-9.

PITHART, František. *Šachy: učební text pro trenéry 2. třídy*. Praha: Olympia, 1976. 39 s. Učební texty Tělovýchovné školy Čes. ÚV ČSTV.

PLISKA, Karel. *Učebnice šachu pro samouky: začátečníci s historií a pravidly hry*. 8., rozš. vyd. Frýdek-Místek: Pliska, 2006. ISBN 808523257x.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, Jan. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 154 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-621-7.

Přínos šachů pro děti. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.chess.cz/sachy-do-skol/prinos-sachu-pro-deti/>

RAGONNAUD, Guillaume. Chess teaching in schools in European Union. *Library Briefing: Library of the European Parliament* [online]. 2011 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI\(2011\)110223_REV1_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2011/110223/LDM_BRI(2011)110223_REV1_EN.pdf)

Richard Biolek – knihy. *Databáze knih* [online]. ©2008 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/richard-biolek-54654>

Robert a Petr šachy. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/channel/UCBwajD0T4lsXKV0qSA3Emng>

RUHLMANN, Dominique. Formation des enseignants à l'animation d'un atelier d'échecs. *Scolaires* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: https://scolaires.ffechecs.fr/IMG/pdf/formation_enseignants-2.pdf

RVP pro základní vzdělávání. *Národní pedagogický institut České republiky* [online].

©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Rybka for the serious chess player. *Welcome to RybkaChess.com!* [online]. 2016 [cit. 22. 04. 2021].

Dostupné z: <http://www.rybkachess.com/>

SAARILUOMA, Pertti. Chess and content-oriented psychology of thinking. *Psicologica*.

2001, 22(001), 143-164.

Souhrnný studijní materiál pro online školení trenérů 4. třídy: Martin Beil. *Onlinetrainers*. [online].

2020 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://onlinetrainers.chess.cz/index.php?page=Documents&id=6>

Šachopedie je výuková encyklopedie. *Šachy Dolmen* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://sachy-dolmen.cz/sachopedie/sachopedie-rozcestnik>

Šachy do škol? Nesmysl. *iDnes.cz* [online]. 2011 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <https://petrakisova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=205674>

Šachy do škol. *Šachy do škol* [online]. ©2016 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <http://www.sachydoskol.cz/>

Šachy soutěž družstev – rozpis akcí. *Olympiáda dětí a mládeže* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021].

Dostupné z: <https://odm.olympic.cz/2020/sport-rozpis-akci/314-sachy-soutez-druzstev>

Školení trenérů 1. tříd – FTVS UK. *Šachový svaz České republiky* [online]. ©2018 [cit. 22. 04. 2021].

Dostupné z: <https://www.chess.cz/skoleni-treneru-1-trid-ftvs-uk/>

Školení trenérů na Bohemce (5.-6. 9. 2015 IV. tř., 5.-6.+12.-13. 9. 2015 III. tř.). *Šachový oddíl TJ*

Bohemians Praha [online]. ©2009 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: <http://www.sachybohemians.cz/?p=5672>

ŠPERL, Jiří. Matematika na šachovnici. *Repozitář závěrečných prací* [online]. 2012 [cit. 2021-4-25].

Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/125699>

The Benefits of Chess in Education Examples of Research and Papers on Chess and Education. Examples of Research and Papers on Chess and Education. *KASPAROV* [online]. 2018 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: http://www.academiadesah.ro/wp-content/uploads/2016/08/research_kcfe.pdf

THE MOST IMPORTANT PLAYER IN A SCHOOL CHESS TOURNAMENT IS THE ONE WHO SCORES LEAST! *Chessacademy* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné online z: http://iccs.chessacademy.am/uploads/images/The_most_important_player_in_a_school_chess_tournament_is_the_one_who_scores_least.pdf

TOŠNAROVÁ, Ivana, Vladimír KOŘEN a Martina KOŘENOVÁ. *Figurková školička: logické hrátky v šachovém království*. Říčany: Figurka, c2006. ISBN 978-80-904965-0-7.

Učíme se šachy 1: Proč hrát šachy. *YouTube* [online]. ©2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=1OUZQ48oqR0>

Učte se a hrajte šachy zdarma – Od začátečníka k pokročilému hráči. *Learningchess* [online]. 2021 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://learningchess.net/cz/index>

Úvodní video k online trenérům M. Vokáč. *YouTube* [online]. ©2021 Google LLC [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WAdm4Luh1Fk&t=10s>

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ, 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

VAN WIJGERDEN, Cor a Rob BRUNIA. Manual for Chess Trainers Step 1 The Step-by-Step Method. *Newinchess* [online]. ©2021 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.newinchess.com/manual-for-chess-trainers-step-1>

VAN WIJGERDEN, Cor a Rob BRUNIA. Manual for Chess Trainers Step 2: The Step-by-Step Method. *Newinchess* [online]. ©2021 [cit. 25. 04. 2021]. Dostupné z: <https://www.newinchess.com/manual-for-chess-trainers-step-2>

VERBAKH Jurij, KASPAROV, G. K. and Inga GUREVICH. *A history of chess: from Chaturanga to the present day*. Milford, CT: Russell Enterprises, Inc, 2012., ISBN-10: 1936490447.

VESELÁ, Inna, VESELÝ, Jiří a Karel, FRANTA. *Šachový slabikář*. 3. vyd. Praha: SPN, 1981. 111 s. Knížky nejmladších čtenářů.

VLASÁKOVÁ, Iveta. *Výuka šachu jako metoda činnostního učení v matematice*. 2015. Diplomová práce. UNIVERZITA JANA EVANGELISTY PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM. Vedoucí práce Vlastimil Chytrý.

Základní šachový výcvik začátečníků 1. lekce: Úvod. Šachovnice a označení polí. *Šachový svaz České republiky* [online]. © 2017 [cit. 22. 04. 2021]. Dostupné

z: http://old.chess.cz/www/mladez/metodika/zakladni-sachovy-vycvik/1_lekce.html

Zúčastněte se přednášky M. Ježdíka! *Šachový svaz České republiky* [online]. 2019 [cit. 2021-4-25].

Dostupné z: <https://www.chess.cz/seminar-treneru-ii-a-vyssich-trid-se-kona-v-praze-v-sobotu-18-kvetna/>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Úloha o osmi dámách	21
Obrázek 2: Život Judity Polgár a její úspěchy	32
Obrázek 3: Diagram zápasu Aljechin – Lasker, třítahový mat	33
Obrázek 4: Snazší úkol Jezdec a čtyřlístky	33
Obrázek 5: Jezdec a čtyřlístky.....	34
Obrázek 6: Tematické zahájení pro trénink taktiky v otevřených hrách.....	34

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet oslovených školských zařízení a jednotlivých respondentů.....	38
Tabulka 2: Předměty vyučované respondenty dotazníku.....	39
Tabulka 3: Zastoupení vyučovaných předmětů napříč stupni.....	40
Tabulka 4: Hodnoty ELO pedagogů Šachy do škol.....	42
Tabulka 5: Doba zapojení jednotlivých škol do ŠdŠ	43
Tabulka 6: Zapojení pedagoga do projektu.....	44
Tabulka 7: formy vyučování šachů ve školách	44
Tabulka 8: Školské stupně nabízející výuku šachů v absolutních číslech	45
Tabulka 9: Rozložení šachové výuky na jednotlivých školách.....	46
Tabulka 10: Časová dotace před pandemií koronaviru	47
Tabulka 11: Časová dotace šachu během pandemie koronaviru.....	48
Tabulka 12: Upřesňující odpovědi – konkrétní šachové weby a počet jejich zmínek	53

Seznam grafů

Graf 1: Počet mužů a žen zapojených do výzkumu	39
Graf 2: Podíl registrací v Šachovém svazu ČR.....	40
Graf 3: Aktivní hráčská zkušenost	41
Graf 4: Hodnoty ELO pedagogů Šachy do škol.....	42
Graf 5: Doba zapojení jednotlivých škol do ŠdŠ	43
Graf 6: Formy výuky na školách.....	45
Graf 7: Rozložení šachové výuky na jednotlivých školách	46
Graf 8: Časová dotace před pandemií koronaviru.....	47
Graf 9: Časová dotace šachu během pandemie koronaviru	48
Graf 10: Absolvování školení ŠSČR.....	49
Graf 11: Adekvátnost přípravy trenérskými školeními.....	50

Graf 12: Zájem o navazující specializované školení.....	51
Graf 13: Počet zmínek o využití jednotlivých materiálů.....	52
Graf 14: Využití šachových portálů ve výuce Šachů na školách	53